

AngEläGeT

- ett magasin om anhörigas roll i brottsjournalistiken

Ett projektarbete av
Anni Alm, Elin Klemetz & Åsa Welanders
Journalistprogrammet, JMG, Göteborgs universitet
Ht 2008
Handledare: Britt Börjesson

” Det blev svårare med de anhöriga när polisen misstänkte att hon blivit utsatt för ett brott. Hon kunde vara bortrövad. Hon kunde vara död eller vid liv.

Linda Solum, kriminalreporter på Dalarnas Tidningar

Innehåll

Krönika: En angelägen fråga	5
Fyra fall av barnmord	6
Mordrubriker drar blickarna till sig	8
Englas mamma tar plats på den mediala scenen	10
Ligger förklaringen i fallen?	12
In i det privata	14
Kalla fakta eller varma tårar	16
Krönika: Dagens Nyheters rapportering bekräftar förändringen	19
I jakten på känslor är allting tillåtet	10
Krönika: Sorg till salu	23
Cynism och tidspress hotar etiken	24
Spektakel och mediala rättegångar	26
En ikon för hela svenska folket	28
När journalisten blir terapeut	31
”Jag skulle aldrig drömma om att fråga Englas mamma; hur känns det?”	34
Krönika: De använder medierna som redskap	36
Balansgången mellan att beröra och förstöra	38
Till sist...	42
Krönika: Slutord.	43

Redaktionen

Anni Alm
073 975 06 74
annialm@hotmail.com

Elin Klemetz
070 535 96 50
elin.klemetz@gmail.com

Åsa Welander
070 534 68 58
asa.welander@gmail.com

En angelägen fråga

Den 5 april 2008 blev den tioåriga flickan Engla Juncosa-Höglund sexuellt utnyttjad och brutalt mördad på väg hem från fotbollsträningen i lilla Stjärnsund i Dalarna. Händelsen fick extremt stor uppmärksamhet i medierna.

Hennes mamma Carina Höglund organiserade frivilliga från hela landet för att hjälpa till i sökandet, tills det hemska mordet uppdagades. Som en av de närmast drabbade fick hon en stor roll i medierapporteringen. Hon blev "mamma Carina" med hela svenska folket.

ANDRA FALL PEKAR på liknande tendenser. Morden på de två små barnen Saga och Max i Arboga ett par veckor tidigare fick också stor uppmärksamhet. "Arboga-mamman" har blivit en offentlig person som de flesta känner till.

Båda fallen har genom medierna gjorts till nationella angelägenheter. Mammornas och de övriga familjemedlemmarnas sorg har blivit hela Sveriges sorg. Som kulmen på uppmärksamheten direktsände Sveriges Television Englas begravning den 10 maj. Från SVT:s sida upplevde man att allmänintresset var så pass stort att det motiverade en sändning.

Bland andra medieforskaren Ester Pollack menar att det i kriminaljournalistiken de senaste decennierna har skett en förskjutning i fokus – från brottsling till brottsoffer. I den utvecklingen har också de anhöriga fått en allt större roll i medierapporteringen. Med det här magasinet vill vi undersöka hur det blir synligt.

ÄR DET SÅ ATT de anhörigas roll i rapporteringen kring brott har förändrats, eller har det sett liknande ut tidigare? Går rapporteringen närmare de anhörigas privatliv än förut?

Att undersöka hur det faktiskt ser ut och diskutera de här frågorna är viktigt. Det handlar om den journalistiska etiken i ett samhälle där mer och mer av det privata blir offentligt. Det handlar om vad som värderas som viktiga nyheter. Hur mycket inflytande de anhöriga ska ha över vad som publiceras. Vad som händer med människor som drabbas av sorg och exponeras i medierna. Och om pressen på dem som inte vill gråta inför kamerorna.

I Kvällsöppet med Ekdal på TV 4 den 29 oktober 2008 diskuterades frågan om de anhörigas plats på den mediala scenen. Pappan till John Hron, som 1995 mördades av ett gäng nynazister, berättar där hur kontakten med journalister kunde vara ett stöd. "De var de enda som orkade lyssna", säger han i programmet.

FRÅGAN ÄR OM journalisten ska ha en sådan roll. När journalistiken tar oss allt längre in i de anhörigas privatliv bör man också fråga sig vad det har för konsekvenser. Av vilka anledningar kan det vara önskvärt och vad det finns för risker med utvecklingen? Vilka etiska problem ställs journalister, redaktioner och ansvariga utgivare inför?

redaktionen

Fyra fall av barnmord

För att ta reda på hur rapporteringen kring anhöriga i kriminaljournalistiken har förändrats har vi tittat på fyra fall av mord på barn, från 1980 och framåt. Det är Johan Asplund, som försvann 1980 i Sundsvall, Helén Nilsson, som mördades 1989 i Hörby, Karolina Johansson, som knivskars till döds 2000 i Orrefors och Engla Höglund, som mördades 2008 i Stjärnsund.

Vi har valt att titta på barnmord därför att det är något så ofattbart att de ofta berör människor i större utsträckning än andra mord. De engagerar hela samhällen och ibland hela Sverige. I de fall vi har undersökt är det tydligt att morden har skapat ett engagemang på hela orten där det har skett.

Det är också lättare att identifiera de närmaste anhöriga vid mord på barn. I alla fyra fallen är det främst föräldrarna som har kontaktas av media. Vi funderade på andra mord där offren varit äldre, men där kan även partners och kompisar tänkas spela en större roll.

I alla fyra fallen har det handlat om en okänd

gärningsman. Vid brott mot barn är det vanligt att det är föräldrarna själva som är förövarna, vilket ger ett annat dilemma än det vi ville undersöka.

Ett viktigt kriterium i urvalet av jämförbara mord har också varit att det ska ha pågått en spaning efter mordet. Polisens spaningar efter gärningsmannen har varit synlig i rapporteringen av alla fall. I en del har man dessutom letat efter barnen och deras kroppar. Sökandet innebär att det blir en följetong på ett annat sätt än om man direkt hittar kroppen och någon som man kan binda till brottet.

De fall vi har valt uppfyller alla ovanstående kriterier och därför har vi inte lagt lika stor vikt vid att morden inte är helt identiska. Helén- och Engla sexmördades, vilket i sig kan ha gett upphov till en större rapportering. Men föräldrarna har alla förlorat sina barn och det är framför allt hur medierna berättat om deras sorg och känslor vi varit intresserade av.

Anni Alm

UNDERSÖKNINGEN

Vi har undersökt alla artiklar där de anhöriga nämns från och med dagen efter att händelsen inträffade och tre veckor framåt. Vi har även räknat samtliga artiklar som berör fallen under samma tidsperiod för att kunna jämföra med den totala rapporteringen. Tidningarna vi har tittat på är en morgontidning: Dagens Nyheter, en kvällstidning: Aftonbladet, och lokaltidningen på den aktuella orten: Sundsvalls Tidning, Skånska Dagbladet, Barometern och Södra Dalarnes Tidning.

Johans kropp har aldrig hittats

Elvaåriga Johan Asplund försvann när han var på väg till skolan den 7 november 1980 i Sundsvall. Många frivilliga och poliser var ute och letade efter honom men polisutredningen körde ganska snabbt fast. Kroppen har fortfarande inte hittats. Föräldrarna väckte enskilt åtal mot en man som de trodde hade rövat bort Johan, men han frikändes.

Thomas Quick erkände mordet 1993 och dömdes för det 2001. Både föräldrarna och en rad experter är dock skeptiska till att han verkligen har gjort det. Han har flera gånger erkänt mord som han inte begått. Den 19 november 2008 aktualiseras frågan på nytt när det i flera medier kommer uppgifter om att han tar tillbaka alla sina erkännanden.

Ur Aftonbladet 9 november 1980.

Ur Aftonbladet 1 april 1989.

Helén-mordet löstes efter 15 år

Helén Nilsson försvann den 20 mars 1989 när hon var på väg till lågprisaffären i Hörby för att möta några kompisar. Hon hittades sex dagar senare död i en plastsäck i skogen. Det visade sig att hon hade levt i flera dagar i fångenskap och blivit både misshandlad och utsatt för sexuella övergrepp. Mordet engagerade hela samhället och det hölls en manifestation mot våld på torget i Hörby. En stor mängd misstänkta förhördades och avfördes från utredningen den närmsta tiden efter brottet.

15 år senare dömdes Ulf Olsson för mordet på både Helén och Jannica Ekblad. Det var efter att en polis under en middagsbjudning fått höra att en kvinna alltid misstänkt arbetskamraten.

Karolina blev knivmördad

Tioåriga Karolina Johansson mördades den 27 maj 2000 när hon tältade med några kompisar mitt i samhället i Orrefors. Gärningsmannen stack en kniv genom tältduken och träffade Karolina i halspulsådern. Hon dog nästan direkt. Hennes kompis, som också låg och sov i tältet, blev skadad men lyckades springa till glasbruket på orten och larma.

Hela samhället drabbades av sorgen och var delaktiga i minnesstunder och ett fackeltåg.

Polisen misstänkte tidigt att det kunde vara barn som hade mördat flickan. Det hade varit bråk vid tälten under kvällen. Det tog dock lång tid innan de hade några egentliga spår att gå efter och först i början av juli kunde en 16-åring gripas för mordet.

Ur Barometern 29 maj 2000.

Ur Aftonbladet 7 APRIL 2008.

Englas begravning sändes i TV

Engla Höglund försvann den 5 april 2008 när hon cyklade hem från fotbollsplanen i Stjärnsund. Flera hundra personer hjälpte till att söka efter henne i skogarna kring byn. Två dagar senare greps Anders Eklund. Det var en privatperson som av en slump fotograferat både Engla och Eklunds bil minuterna innan hon försvann. Den 13 april erkände han mordet på flickan och ett åtta år gammalt mord på Pernilla Hellgren i Falun. Polisen hade fått in tips om Eklund redan två år tidigare och frågan om mordet på Engla kunde ha förhindrats kom upp.

Englamordet engagerade inte bara hela Stjärnsund utan hela Sverige och Sveriges Television direkt-sände begravningen.

MORD-rubriker drar BLICKARNA till sig

Mord, rån och våldtäkter ger stora rubriker och vällästa löpsedlar. Brott har alltid varit en självklar del i nyhetsrapporteringen. Är brottet dessutom spektakulärt och dramatiskt passar det in i mediedramaturgin som handen i handsken.

Brott är oväntade och avvikande, vilket är två av de främsta kraven för att någonting ska bli en nyhet. Dessutom behandlar de fundamentala frågor för människor, om rätt och fel, skuld, straff och försoning. Konflikten mellan gott och ont gjorde berättelserna om brott populära långt innan de moderna massmedierna fanns.

Enligt medieforskaren Håkan Hvitfelt är brott och olyckor de ämnen som, tillsammans med ekonomi och politik, har störst chans att hamna på tidningarnas förstasidor. Händer de dessutom geografiskt och kulturellt nära, är sensationella och utspelas som en följetong blir chanserna ännu större.

Rättsprocessens alla olika steg gör att medierna får en spännande historia att följa. Från att brottet begås och polisen söker efter misstänkta fortsätter det förhoppningsvis till åtal och domstolsförhandlingar. Rapporteringen kan lätt personifieras och dramatiseras för att vädja till människors känslor och intresse. På vilket sätt man gör det har dock varierat och de båda medieforskarna Ester Pollack och Steven M. Chermak pekar på att kriminaljournalistikens fokus har förändrats på senare tid.

Under 1800-talet var brottsbevakningen en del i kampen om rätten att offentligt kritisera

rättsväsendet och samhällsordningen. När de svenska medierna i början av 1900-talet tog efter den amerikanska modellen blev sensationsjournalistiken allt större. Diskussioner om namnpubliceringar och andra etiska frågor ledde så småningom fram till de första pressetiska reglerna. I takt med att journalistikens roll förändrades i stort förändrades också kriminaljournalistiken. Efter att på 1950-talet snarast ha samarbetat med både polis och myndigheter för att bekämpa brottsligheten började man på 1970-talet att beskriva samhällets brister och på så sätt förklara framför allt den ökande ungdomsbrottsligheten.

PÅ SENARE TID verkar ett effektivt sätt att beröra publiken vara att fokusera på offer och drabbade. Steven M. Chermak skriver att intresset för brottsoffer ökade i USA i mitten av 1970-talet. Ester Pollack beskriver en liknande ökning i Sverige och Storbritannien i mitten på 1990-talet. Istället för att bara rapportera om gärningsmannen började då brottsoffret med dess rättigheter och lidande att komma i fokus. Brottsoffret ersatte ofta brottslingen som huvudperson.

Ester Pollack menar att den här förskjutningen hör ihop med hur den kriminalpolitiska debatten har utvecklats, där brottsoffrets rätt på

Kollage: Elin Klemetz

1990-talet blev en central fråga som bland annat drevs av olika brottsofferorganisationer. Den här utvecklingen har fortsatt under 2000-talet och brottsoffrets krets har vidgats. Det är inte bara offret och dess närmast anhöriga som får plats i medierna, utan även vänner, bekanta och ibland en hel ortsbefolkning.

ENLIGT STEVEN M. CHERMAK blir de brotts-historier som fokuserar på tydligt oskyldiga offer mest framgångsrika som sensationella nyheter. Dessutom ger brott mot barn ett högt nyhetsvärde. Ett brott där ett oskyldigt försvarslöst barn ställs

mot en ond förövare blir lätt en "bra" historia. När medierna publicerar och fokuserar på extrema, traumatiska fall kan brotten till och med bli en nationell angelägenhet.

Steven M. Chermak menar också att mediernas gestaltning av offer har påverkat allmänhetens medvetenhet om brottsoffer. Olika brottsoffergrupper har fått uppmärksamhet i olika tider. Under 1970-talet ökade till exempel rapporteringen om våldtäkter, vilket också ökade allmänhetens medvetenhet om våldtäktsoffer. På samma sätt har barn på senare tid fått större uppmärksamhet.

Åsa Welander

KÄLLOR

Den historiska bakgrunden är baserad på Ester Pollacks kapitel "Medier och brott" i antologin Handbok i Rättspsykologi, red. Granhagen och Christianson från 2008 och Ester Pollacks avhandling Medier & Brott från 2001.

Steven M. Chermaks resonemang är hämtade i hans bok Victims in the news från 1995.

Håkan Hvitfelts tankar om nyhetsvärdering återfinns i boken Massmedier av Stig Hadenius och Lennart Weibull från 2005.

Englas mamma tar plats på den mediala scenen

Mordet på Engla Höglund har fått oerhört stor plats i samtliga undersökta tidningar. Englas mamma har dessutom fått en roll i rampljuset som ingen anhörig i de andra fallen kan mäta sig med.

Familjen till den mördade flickan Engla både nämns och citeras i flest artiklar. I fallet Engla handlar det om 71 stycken, att jämföra med *sammanlagt* 42 artiklar i de tre tidigare fallen. Och det är flickans mamma som träder fram. Hon står för alla uttalanden som tidningarna citerar och det är i princip bara hon som namnges.

I de tre tidigare fallen uttalar sig familjemedlemmar som mest i fyra artiklar. Det är efter försvinnandet av Johan i Sundsvall 1980. Det kan jämföras med Englas mamma, som citeras i hela 18 artiklar. I alla de tre tidigare fallen är det dessutom olika anhöriga som uttalar sig. Ingen får ens i närheten en sådan framträdande roll som Carina Höglund.

Englas mamma får också i 26 artiklar så stort utrymme att hon blir huvudperson eller en av huvudpersonerna i artikeln. Föräldrarna till Johan är huvudpersoner i fyra artiklar. Annars är

det bara i en artikel om Karolinas mamma som någon anhörig har en större roll i artikeln.

Andelen artiklar som överhuvudtaget nämner de anhöriga är även i fallen Johan och Helén stor. Men det totala antalet artiklar är väldigt mycket färre än i Engla-fallet.

Allra flest artiklar där anhöriga uttalar sig, namnges och spelar en stor roll i artikeln är publicerade i Aftonbladet. Särskilt i fallet Engla, då tidningen låter anhöriga uttala sig i extremt många fler artiklar än de gjort i de andra fallen. I Södra Dalarnes Tidning syns också en stor skillnad i antalet artiklar och uttalanden jämfört med de andra lokaltidningarna. Dagens Nyheter namnger inga anhöriga i de tre första fallen, men gör det ett flertal gånger i fallet Engla. Skånska Dagbladet sticker också ut. De anhöriga nämns i fler artiklar i fallet Helén, än vad vad Johans och Karolinas anhöriga gör i respektive lokaltidning.

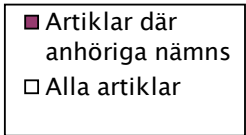
Elin Klemetz

DEFINITION ANHÖRIG

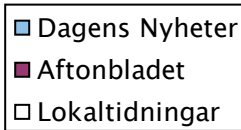
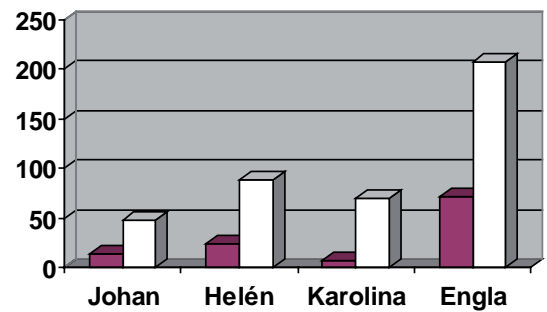
De allra närmaste anhöriga. Föräldrar, syskon, styvföräldrar, halvsyskon och styvsyskon.

DEFINITION HUVUDPERSON

Den anhörige räknas som huvudperson om artikeln är vinklad på den anhörige, eller om en stor del av artikeln tas upp av beskrivningar av och uttalanden från den anhörige. I nästan alla huvudpersonartiklar har en bild på den anhörige funnits med.

Totalt antal artiklar där anhöriga nämns

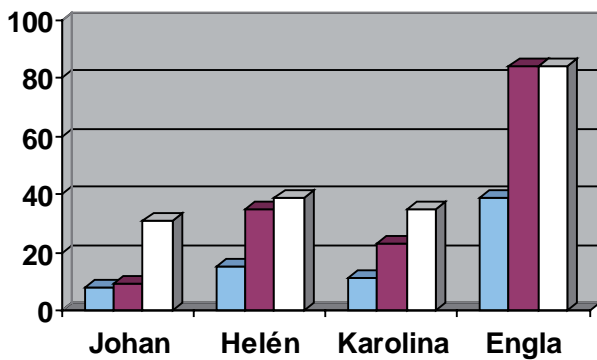

LOKALTIDNINGARNA ÄR:

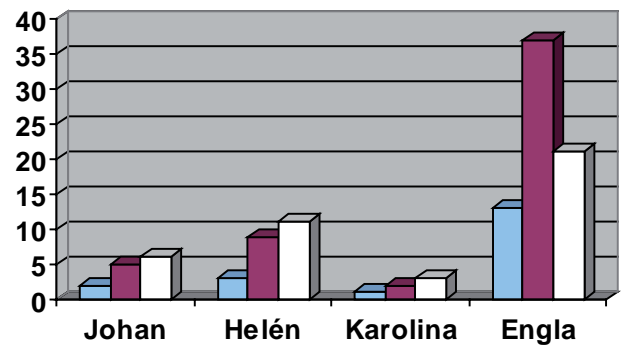
Fallet Johan: Sundsvalls Tidning
Fallet Helén: Skånska Dagbladet

Fallet Karolina: Barometern
Fallet Engla: Södra Dalarnes Tidning

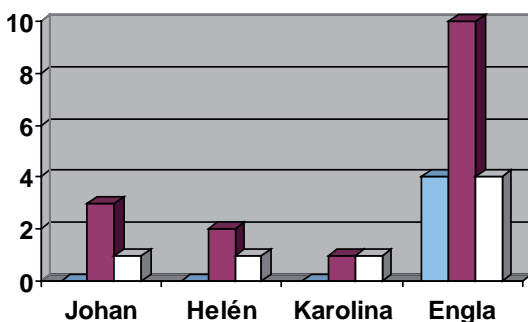
Antal artiklar i varje fall

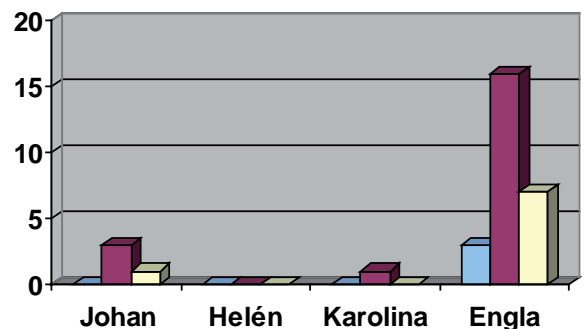
Antal artiklar där anhöriga nämns

Antal artiklar där anhöriga uttalar sig

Antal artiklar där anhörig är huvudperson

Ligger förklaringen i fallen?

Knivmord genom en tältduk och vidrigt sexuellt våld. Oskyldiga barn och "monster" som förövare. Fallen skiljer sig åt och de anhörigas roll svänger. Men ändå står det klart: Tiderna har förändrats.

Anders Eklund erkände tidigt, erkände brottet och berättade var Englas kropp fanns. Det kom även fram att han förgripit sig sexuellt på flickan. Och att det var inte första gången. Erkännandet av mordet på Pernilla gjorde bilden klar: Förövaren var ett monster. Det behövdes inga nyanser, vilket gjorde dramaturgin klockren.

Den tydliga kontrasten mellan "ond" och "god" skapade en bra och historia som var lätt för medierna att ta till sig. Det finns också tidigt tillgång till en bild på Engla som kommer cyklande precis innan hon försvann. Aktuella bilder är något som höjer nyhetsvärdet markant, enligt bland annat medieforskaren Steven M. Chermak i hans bok "Victims in the news" från 1995. Englas mamma var också öppen för media, något som Steven M. Chermak också menar bidrar till en större uppmärksamhet.

Men de andra tre fallen har också många komponenter som kunde ha motiverat en stor och närgången bevakning. I Sundsvall 1980 när Johan försvann hittades visserligen aldrig kroppen, och polisutredningen körde fast. Något som också kan ha inverkat på rapporteringen är att fyra mord skedde under samma tidsperiod i Sundsvall. Men det var ett stort pådrag i sökandet där många från samhället deltog. Föräldrarna skrev ett brev till Johan och eventuella vittnen, och gick ut och pratade i media om sin oro och sorg.

BÅDE SUNDSVALLS TIDNING, trots den relativt stora rapporteringen från deras sida, och DN, fokuserar väldigt lite på de anhöriga. Detta kan inte ha att göra med fallet i sig – eftersom Johans föräldrar verkar villiga att prata. Snarare handlar det om tiden. Forskningen visar att fokus på offret fick sitt uppsving först på 1990-talet. Aftonbladet

skriver väldigt lite om Johan överhuvudtaget jämfört med de andra fallen, vilket skulle kunna bero på att "sensationella upptäckter" saknades. Men det hänger sannolikt också ihop med att fokuseringen på brottsoffer inte hade slagit igenom. I de få fall de skriver om Johan ger de dock mer plats åt de anhöriga i artiklarna. Kvällstidningarnas intresse för den lilla utsatta människan kan förklara detta.

NÄR HELÉN FÖRSVANN 1989 fanns många uppseendeväckande faktorer som gav stort nyhetsvärde. Sättet kroppen hittades på var hemskt i sig. Även att flickan levte i flera dagar och utsatts för sexuella övergrepp gjorde fallet otäckt. Aspekten med det sexuella utnyttjandet har sannolikt höjt nyhetsvärdet, och kan delvis förklara att både Hélen och Engla fått extra stor uppmärksamhet i medierna. Grymheten och utsattheten gör det sensationellt. Steven M. Chermak skriver att våldtäkter uppmärksammas mer än andra brott, tillsammans med mord.

Heléns familj höll sig tillbaka väldigt mycket. Hade de tagit emot medierna med öppna armar hade rapporteringen förmodligen blivit betydligt större. De anhöriga nämns i ungefär lika stor utsträckning som i Johan-fallet, men fokuseringen på de anhöriga är större. De namnges och bilder på de anhöriga publiceras i flera artiklar, trots att de inte uttalat sig. Framförallt är skillnaden stor i Skånska Dagbladet jämfört med Sundsvalls tidning. Offerperspektivet slår enligt forskningen igenom först på 1990-talet. Men eftersom Helén mördades 1989 kan det vara början på just detta.

Rapporteringen om mordet på Karolina skiljer sig åt. Kroppen fanns redan från början, vilket gör att det inte finns någon rapportering

Ur Dagens Nyheter 10 april 2008.

kring sökandet. Men fallet var väldigt dramatiskt. Särskilt med tanke på att Karolinas kompis var med i händelsen men överlevde. Att det fanns många misstänka, och teorier om att barn kunde vara inblandade, gjorde mordet spektakulärt. Det finns dessutom ingenting som tyder på att familjen är ovillig att prata. Ändå är rapporteringen liten och inte alls närgången, vilket inte stämmer med forskningen. Man förväntar sig en uppåtgång i fokuseringen på anhöriga jämfört med de två tidigare fallen, men istället går rapporteringen tillbaka. Detta tyder på att andra faktorer än den övergripande tidsandan inverkar på hur rapporteringen ser ut.

EN FÖRKLARING KAN VARA att man tidigt misstänkte att ett barn kunde vara gärningsman. Under natten när flickorna och deras vänner tältade uppstod det bråk med andra barn, vilket gjorde att polisen misstänkte att de kunde vara inblandade i mordet. Fallet präglades också till stor del av en händelse två år tidigare: mordet på fyraårige Kevin i Arvika. Då rapporterade medierna till en början om det som ett misstänkt sexmord. Men det visade sig senare handla om ett bråk, där en femåring och en sjuåring tog livet av pojken.

Tidigt i Karolina-fallet kopplas poliserna från Arvika in i utredningen för att bistå med tips om hur man förhör barn. Det visade sig senare

att en 16-åring mördat Karolina. Att barn kunde vara inblandade gjorde förmodligen medierna mer försiktiga, särskilt med fallet Kevin i bakhuvudet. Det blev inte så lätt att ställa "den onda förövaren" mot det "oskyldiga offret". Istället backade man.

I mitten av 1990-talet skärpte PO tillämpandet av de etiska pressreglerna, vilket ledde till en stor ökning i antalet anmälningar. Det är också en möjlig förklaring till mediernas försiktighet.

FALLET ENGLA STÄMMER väl in på det forskarna sett växa fram de senaste 20 åren. Medieforskaren Ester Pollack tror att det vi ser är en följd av det offerperspektiv som slog igenom på 1990-talet. Hon tycker att det är först nu som det blir tydligt, i och med de speciella fall som varit senaste tiden, bland annat mordet på Engla och det uppmärksammade mordet på två små barn i Arboga.

Just parallellen till andra uppmärksammade fall är ett argument för att det inte bara handlar om omständigheterna kring fallen. Morden på barnen i Arboga och fokuseringen på deras mamma i media styrker detta. Omständigheterna kring fallet i Arboga såg annorlunda ut. Momentet med sökandet efter kroppar fanns inte, och de anhöriga försökte till en början hålla sig tillbaka från medierna. Ändå har rapporteringen varit extremt stor och mamman har även i detta fall fått en stor plats på mediescenen.

Elin Klemetz

In i det privata

Hur långt in i den anhöriges privata sfär når journalistiken?

Ena gången smyger reportrarna innanför alla "nej" och alla stängda dörrar. Smäller av blixtar på sörjande som kramar varandra.

Nästa gång står de försiktigt och trampar på andra sidan avspärningarna. Trots att tårar säljer.

En liten översikt

I FALLET JOHAN har ungefär hälften av artiklarna där anhöriga nämns någon form av känslöbeskrivningar. Men det är bara Aftonbladet som kommer riktigt nära deras känslor, medan Sundsvalls Tidning håller sig på distans. Dagens Nyheter har inte med några känslor. Föräldrarna vädjar vid till Johan, och eventuella vittnen. Båda föräldrarna uttalar sig efter försvinnandet.

I FALLET HELÉN står det formella tillbaka för en mer känslomässig rapportering. Brodern och pappan uttalar sig. I flera fall publiceras bilder på anhöriga och känsliga beskrivningar av dem trots att de inte uttalar sig i artikeln. Både Aftonbladet och Skånska Dagbladet kommer nära, medan Dagens Nyheter inte gör det i någon artikel. Det är journalisterna som tar oss in i det privata.

I FALLET KAROLINA balanseras det formella och känslomässiga jämnt. De artiklar som är känslomässiga är ofta observerande, på distans. Mamman uttalar sig två gånger om känslor. Fokus ligger på sorgen. Framförallt är det beskrivningar från mordplatsen och begravningen. I Dagens Nyheter finns en artikel som beskriver känslor, på distans. Uttalandena och de två närmre artiklarna är publicerade i Aftonbladet och Barometern.

I FALLET ENGLA dominerar återigen det känslomässiga. Englas mamma pratar om sina känslor i samtliga tidningar, vilket inte skett i de andra fallen. Det skrivs mycket om engagemang – både mammans och frivilligas. Men också mycket om sorgen och känslorna. Mamman uttalar sig många gånger. Både journalister och den anhörige tar läsaren in i det privata.

Elin Klemetz

VARFÖR INTERVJUA NÄRSTÅENDE?

Journalister kontakter brottsoffer och deras anhöriga för olika typer av information. De kan ge en mer visuell och personlig bild av händelseförloppet än polisen, och bidra med information om familjesituationen, yrke och framtidsplaner, som allmänheten kan vara intresserade av. Men de kan också ge något som ingen annan kan, nämligen känslomässig kunskap. Publiken får plötsligt möjlighet att försöka sätta sig in i hur det känns när det som inte fick hända ändå hände. Det är här vi börjar närma oss de anhörigas privatliv.

Källa: Steven M. Chermak "Victims in the news" från 1995.

NÄRGÅNGEN RAPPORTERING

De artiklar vi definierat som känslomässigt närgångna är de som innehåller något av följande:

- anhöriga som själva pratar om sina känslor.
- journalister som beskriver de anhöriga så att känslor kommer fram, eller reflekterar kring de anhörigas känslor i krönika/kolumn.
- andra personer som uttrycker sig känslomässigt om de anhöriga.

r mordet i Orrefors. Sorgen följs av misstänksamhet och ryktena florerar i brukssamhället.

om

Av Lasse G

ORREFORS
inte att an
flickan ta
ha skett i
På tåget i
enda via
presskonf
formöda
ren Stig
ske inte
skulle ta

Förhöru
gett nä
lion
- Det
att få b
här sv
Svensk
mod o
Poli
förhö
var it
deligt
- V
betill
fina
På
kun
barn
spat
ting

HÄ
med
till
Sä
liv
du
st
te
en
de
g
n

nd
surrar av
en och sor
na, vreden
den. Gamla
i betenden
skulationer
dra koll på

centrum i
tsbor och
ipper i vän
solisen. Nä
er där de
säger miss
fast vid teo
av en utom
iska.
kommunis
i som orga
erna säger
att försöka
ingen. För
s av chock
uppgift var
hands. An
folk med
kan ha be
anknytning

allt mer
rgen, säger
m under då
de flickans
sonalen på
sonalen på
så kontakf
lickans för
den stöd i

den dödade
ch tvilling
gen. För att

Julia Pettersson, 10 år, som gick i samma skola som den dödade flickan går för att lämna blommor på mordplatsen - förföljd av journalister.

FOTO: ANDERS GUSTAFSSON

Hur nära får man gå? Efter mordet i Orrefors höll både Aftonbladet, Barometern och Dagens Nyheter en relativt observerande ton. Men bilden i Dagens Nyheter den 29 maj 2000 visar hur journalisterna är hack i häl på dem som vill lägga blommor på mordplatsen.

kalla fakta eller varma tårar

I alla fyra fallen får läsaren komma bakom fasaderna – till känslor och tårar. Men det är framförallt i rapporteringen om mordet på Engla som mammans tårar sätts på pränt och bereds plats.

”Polisen har gett upp hoppet om att hitta flickan vid liv i terrängen. Men mamman ger inte upp.

– Jag hoppas fortfarande att hon finns och mår bra. Hoppet är det sista som överger mig, säger Carina.”

NÄR DE ANHÖRIGA uttalar sig om sina egna känslor slungas vi rakt in i den privata sfären. In på skinnet. Citatet ovan från Aftonbladet den 12 april 2008 ger en stark bild av Englas mammas envisa hopp.

Och inte särskilt förvånande är det i rapporteringen om Engla som känslorna kommer allra närmast. Två tredjedelar av artiklarna i Aftonbladet där anhöriga nämns går mer eller mindre nära inpå känslor. I Södra Dalernes Tidning är andelen lika stor, även om antalet överlag är färre. Ingen annan tidning i något av de andra fallen kan mäta sig med detta.

Känslor kommer fram från de anhöriga även i de andra fallen. Johans mamma berättar om sina känslor efter försvinnandet. Men det är bara i Aftonbladet vi får komma nära de anhörigas

känslor: ”Allt har känts så överkligt den senaste tiden. Jag trodde inte att sånt här kunde hända. Men ovissheten om vad som hänt Johan är värst, säger Anna-Clara Asplund.”

Artikeln är publicerad den 23 november 1980. Johans föräldrar riktar sig även till sin son i en artikel i Aftonbladet den 9 november 1980: ”Johan hör av dig hem. Ingen är arg på dig för att du varit borta. Du behöver inte skämmas för någonting. Att så många letar efter dig beror på att vi är oroliga för dig.”

Att föräldrarna riktar sig direkt till sin son

”Två tredjedelar av artiklarna i Aftonbladet där anhöriga nämns går mer eller mindre nära inpå känslor.”

Illustration: Jenny Silverberg

”- Allt har känts så överkligt den senaste tiden. Jag trodde inte att sånt här kunde hända. Men ovissheten om vad som hänt Johan är värst, säger Anna-Clara Asplund.”

Ur Aftonbladet 28 november 1980.

gör att vi som läsare dras in i deras personliga relationer till varandra. Deras oro och ovisshet blir extremt tydlig, men också deras hopp om att han har gömt sig frivilligt någonstans. På samma sätt går Englas mamma ut i sammanlagt tre brev. Ett exempel från Aftonbladet den 12 april 2008: *”Snälla, om du har Engla, släpp henne på en plats där vi kan hitta henne. Hon är en underbar flicka som har hela livet framför sig. Jag älskar henne och vill ha henne tillbaka.”*

KAROLINAS ANHÖRIGA uttalar sig bara två gånger, och det är då mamman som pratar om sina känslor. I Barometern den 29 maj 2000: *”Jag förstår inte hur någon kan ha gjort det här, säger Karolinas mamma med sprucken röst.”*

Eftersom familjen är restriktiv i sin kontakt med medierna, finns det bara ett fåtal uttalanden i Helén-fallet. Hennes bror uttalar sig den 22 mars 1989 i Skånska Dagbladet: *”Jag sov ett par timmar i morse, sen har jag och familjen varit uppe och letat hela natten. Det är så överkligt. Man tror att det kan hända andra – inte en själv.”*

Skånska Dagbladet sticker återigen ut genom att fler artiklar kryper nära inpå den privata sfären jämfört med de andra lokaltidningarna, undantaget fallet Engla.

För Englas mamma kliver fram och ges plats på ett helt annat sätt. Det leder till stor exponering

av mamman och hennes känslor, men också att man utelämnar resten av familjen och deras eventuella känslor. Man skulle kunna se det som att medierna får vad de vill ha genom mamman, och att de på så sätt kan lämna övriga familjen i fred.

Till exempel berättar hon i Södra Dalernes Tidning den 10 april 2008: *”Det finns inte ord för hur jag mår”*, och att hon måste äta sömntabletter för att kunna sova. En liknande artikel finns i Aftonbladet. Något annat som återkommer senare i rapporteringen är att Englas mamma pratar om sin tacksamhet över alla som hjälpt till och stöttat på olika sätt. I Aftonbladet den 9 april 2008: *”Englas mamma är rörd över att så många frivilliga ställt upp för att hjälpa till att finkamma skogarna.*

– Det finns inte ord för det. Det är så fantastiskt, säger hon och börjar gråta.”

ANDRA KÄNSLOR beskrivs också mot slutet av rapporteringen: viljan att kämpa vidare och på något sätt hantera det som hänt. I det sista brevet, som publiceras i Södra Dalernes Tidning den 17 april 2008 skriver familjen:

”Vårt liv kommer aldrig att bli sig likt men vi kommer att kämpa för att hitta en vardag för oss och våra barn, där vi vill hitta ett sätt att bära Englas ljus vidare till något stort och positivt för alla.

Frid och kärlek.

Carina, Torbjörn och barnen.”

Elin Klemetz

Dagens Nyheters rapportering bekräftar förändringen

”**J**ag tänker inte sluta leta. Jag hoppas intensivt att Engla är vid liv, men jag kan inte vara säker.” Det säger Englas mamma Carina Höglund i en artikel i Dagens Nyheter den 13 april 2008. Hon är den första anhöriga i vår undersökning som uttalar sig i tidningen.

Från att ha varit väldigt formella i beskrivningen av de anhöriga, om de ens har nämnts, till att låta Carina Höglund berätta om sin oro är en drastisk förändring. Familjerna till de mördade barnen har tidigare inte uttalat sig överhuvudtaget i Dagens Nyheter. I Engla-fallet låter tidningen dessutom mamman vara huvudperson i tre artiklar. Att Aftonbladet frossar i gråtande föräldrar är ingen nyhet. Men när Dagens Nyheter gör det är det ett tecken på att någonting faktiskt har hänt. De anhöriga har fått en ny roll i kriminaljournalistiken.

VI SER ATT Dagens Nyheter inte bara skriver väldigt mycket mer om Engla-fallet i sig än vad de gjort om de andra morderna. De ger också plats för mer känslomässig rapportering. Känslorna är mer återhållsamma och suggestiva än i Aftonbladet, men de finns där i nästan hälften av artiklarna om Engla. Det är en enorm ökning om man jämför med de tidigare fallen.

Dagens Nyheter publicerar också ett av familjens ganska utlämnande öppna brev till svenska folket. De tidigare öppna brev och vädjanden vi sett i undersökningen har bara funnits i Aftonbladet.

Jag tror att detta delvis beror på att dagstidningarna går mot en mer kvällstidningsliknande journalistik. Men det är inte hela sanningen. Brottsoffer och anhöriga har också fått en ny roll i medierna.

DEN FÖRÄNDRADE rapporteringen kan delvis bero på Carina Höglunds engagemang och vilja att prata med pressen. Första gången Dagens Nyheter nämner henne är efter att hon framträtt i tv-programmet Efterlyst i TV 3. Hon citeras då från programmet. Några dagar senare, den 14 april 2008, kan man även läsa; *”Under en vecka har Carina Höglund funnits mitt i det milda kaos som rått på hennes kursgård. Frivilliga, polisen och journalister har rört sig in och ut och hon har haft ett vänligt ord för alla och påpekat att det finns mat och kaffe i köket”*.

Det verkar inte vara Dagens Nyheter själva som övertalat henne att ställa upp eller ens kontaktat henne, utan snarare som att hon redan fanns där till deras förfogande. Kanske var det det som bröt isen för Dagens Nyheter.

anni alm

Illustration: Jenny Silverberg

I jakten på känslor är allting tillåtet

När de anhöriga inte vill berätta om sin sorg får journalisten själv vara den känslösamma – inte sällan mot de anhörigas vilja.

När tioåriga Helén Nilsson mördades brutalt i Hörby 1989 blev mediepådraget enormt. Hennes närmaste anhöriga försökte undvika pressen så gott de kunde. För att ge en bild av familjens sorg fick journalisterna söka andra källor.

Tidningarna använder sig av lite olika metoder för att förmedla känslorna de anhöriga inte själva talar om. I Helén-fallet har man pratat med andra i deras närhet som får beskriva hur familjen mår. Till exempel berättar en kriminalare i Skånska Dagbladet den 26 mars 1989 om familjens situation: *”Den ovisshet som familjen Nilsson lever i har tagit mycket hårt på dem. Familjen mår verkligen dåligt”*. En präst som stöttade familjen uttalar sig också ett flertal gånger om hur de känner och vilken sorg de lever i.

Simon Lindgren, forskare i sociologi, har sett många exempel på hur journalister får fram känslor genom andra.

– De pratar med ordsbefolkningen och klasskamrater. Offren förväntas dela med sig. Om man inte själv pratar kommer andra att göra det åt en, säger han.

ETT AV DE MER kontroversiella försöken att förklara familjens chocktillstånd kan man hitta i Aftonbladet den 3 april 1989. Några elever skrev ett brev till rikskriminalpolisen där de krävde förstärkning till Hörby. Brevet som publicerades i tidningen innehåller både känslig och privat information: *”Hennes familj är mycket chockad och hennes storasyster Kristina Nilsson ligger inne på psyket.”*

”När Helén Nilssons föräldrar och syskon fick den smärtsamma nyheten chockades de svårt.”

Ur Aftonbladet den 27 mars 1989.

Det finns många exempel på anhöriga som har känt sig kränkta när medierna skrivit om dem, trots att de inte har velat medverka. Med tanke på citatet ovan är det kanske inte så förvånande. För många handlar det också om hur journalisterna agerat i jakten på deras sorg. Helén Nilssons familj valde till en början att i stort sett inte ställa upp i medierna alls. Först långt senare har de gått ut och berättat om sina upplevelser. Hennes bror berättar i Göteborgs-Posten den 21 november 2004 att de *”varit med om vidriga saker från journalister och fotografer. Hur de hängde som apor för att få bästa bilden av Heléns kista vid begravningen.”* I samband med Engla-mordet berättar Heléns mamma om liknande övertramp; *”Det var rent svinaktigt. När vi inte ville ge kommentarer satt de in foten i dörrspringan”* säger hon i en intervju i Svenska Dagbladet den 27 april 2008.

ATT DE ANHÖRIGAS syn på medierna formas minst lika mycket av hur journalister och fotografer beter sig som av vad som faktiskt publiceras är tydligt. Medieforskaren Liselotte Englund skriver i sin avhandling *”Katastrofens öga. En studie av*

journalisters arbete på olycksplats” från 2008 att *”handlingarna och dess effekter omfattar inte bara det publicerade, utan också journalisternas agerande. Både när det gäller personligt yrkesmässigt agerande och slutgiltig redaktionell produkt, balanserar ofta journalisterna på gränsen till vad regelverken och deras samveten medger. Att skildra en outhärdlig händelse är på många sätt ett orimligt uppdrag.”*

Två andra fall där anhöriga känt sig kränkta av pressen är mordet på Hallandsåsen 2004 och styckmordet i Halmstad 2002. De anhöriga till de två 18-åriga flickorna som mördades på Hallandsåsen kände sig väldigt pressade av medierna under den tid rapporteringen pågick. De berättar i tidningen Journalisten i mars 2004 hur journalisterna belägrade deras hus. Att de tvingade sig på dem trots att de flera gånger gjort klart att de inte ville göra intervjuer.

Marcus Norén var 22 år när han mördades 2002. Hans pappa Lennart Norén skriver i sin bok *”Styckmordet i Halmstad”* om hur kränkta de kände sig av medierna. De målade en bild upp av att Marcus intresse för rollspel hade något med mordet att göra, vilket det inte på något sätt hade. I båda fallen gjordes anmälningar till Pressombudsmannen.

JOURNALISTER KAN också få fram känslor genom att beskriva de anhöriga på avstånd. Detta dyker ofta upp i rapporteringen kring Helén-fallet: *”När Helén Nilssons föräldrar och syskon fick den smärtsamma nyheten chockades de svårt. Ambulans fick föras till hemmet på Murarevägen i Hörby”* skriver Aftonbladet den 27 mars 1989. Den 3 april 1989 berättar de om begravningen: *”Utanför kyrkan, där snön yr över grönska och blommande påskliljor, kramas Heléns pappa och mamma och syster om av vänner. De tre vandrar hemåt, precis förbi den plats där deras tioåring mötte sin mördare.”*

Det finns också ett fall där journalisterna har tagit ett steg tillbaka i rapporteringen: Karolina i Orrefors. Trots distansen finns ändå en slags närhet. Känslor som bubblar lite under ytan – men är beskrivna på avstånd. Den 29 maj 2000

”Offren förväntas dela med sig. Om man inte själv pratar kommer andra att göra det åt en.”

skriver Dagens Nyheter: *”Plötsligt kommer den dödade flickans mamma och tvillingsyster till mordplatsen för att lägga ner blommor. De blir stående länge innanför avspärningarna. När de kommer ut på gräsmattan håller pressen ett visst respektavstånd.”*

I undersökningen är det också en specifik tidning som håller väldigt mycket distans. Efter att Johan försvann i Sundsvall intar lokaltidningen Sundsvalls Tidning en väldigt distanserad hållning, genom att undvika beskrivningar om de anhörigas känslor efter själva händelsen. De artiklar som närmar sig det privata håller sig på ett distanserat sätt till Johans relation till familjen. Sundsvalls Tidning skriver den 9 november 1980 att *”han har mycket fina förhållanden till sina föräldrar, som är skilda”*.

ÄVEN NÄR DE anhöriga väljer att ställa upp på intervjuer kan journalisten förstärka känslorna med beskrivningar av de anhöriga. Det blir tydligt hur små ord kan göra skillnad. Barometern skriver den 29 maj 2000: *”Jag förstår inte hur någon kan ha gjort det här, säger Karolinas mamma med sprucken röst.”* Beskrivningen av den spruckna rösten gör att det sköra och privata kommer nära. Även Englas mamma beskrivs på liknande sätt i Södra Dalarnes Tidning den 7 april 2008: *”rödgråten men behärskad mötte hon den samlade svenska pressen”*.

I Engla-fallet har det också blivit vanligt att journalister skriver kolumner och krönikor där de berättar om sina egna känslor inför det ofattbara mordet. Den 15 april 2008 skriver en kolumnist i Aftonbladet om hur Carina Höglund var en bra mamma som gjorde allting rätt. Trots det förlorade hon sin dotter: *”Men Englas mamma kunde inte förutse Anders Eklund (...) Och jag hoppas innerligt att Englas mamma begriper att hon inte kan lasta sig själv för vad som hände. Att hon gjorde allt vad hon kunde för att skydda Engla.”*

Även i Dagens Nyheter förser journalisten oss med känslor. Vid ett tillfälle medverkar en reporter i en ljusmeditation och skriver en slags betraktelse. Reportern åker också runt på vägarna där Engla försvann och känner kaos inom sig. Hon spekulerar inte så mycket i mamman och övriga familjens känslor. Ändå blir man känslomässigt påverkad.

Anni Alm
Elin Klemetz
Åsa Welander

Sorg till salu

Att brott säljer behöver man bara kika på närmsta löpsedel för att se. Och så har det varit sedan medierna såg solen gå upp för första gången. När brott dessutom får en sentimental touch med offren i rampljuset, ökar upplagorna. Tårar är dyra droppar för den som vill få sina tidningar sålda. Som medieforskaren Steven M. Chermak skriver i inledningen till sin bok "Victims in the news" efter att först ha beskrivit ett brutalt mord på ett barn:

"Journalister hoppas att familjemedlemmarna kan uttrycka sin smärta, sitt lidande och sin förvirring på ett nyhetsmässigt sätt [...] Nyhetsvärdet på det här brottet ökar betydande om medlemmar i familjen gråter framför kameran, bidrar med ett beskrivande foto, eller uttrycker sin smärta dramatiskt i ord."
(red. översättning)

DET LÅTER GANSKA HEMSKT. Vad handlar det här om egentligen? Är majoriteten av världens mediekonsumenter blodtörstiga sensationskåta djur som tycker om att gotta sig i människors privatliv?

Är det så att det inte händer tillräckligt mycket i våra egna liv - vilket gör att vi måste läsa om andras dramatiska upplevelser och få en kick av det? Lite som skräckfilm eller kriminalromaner - helst grundat på en sann historia. Medan vi skräms så äter vi chips och dricker cola och blir på något läskigt sätt underhållna.

ELLER SÅ ÄR DET SÅ att det handlar om att vi helt enkelt är mänskliga. Att vi dras till det känslosamma för att det är sådana vi är. Vi känner. Vi vill veta hur andra känner, för att kunna lida med dem. För att någonstans försöka sätta oss in i deras situation, även om det inte går.

Och någonstans måste medierna kanske ställas till svars för när rapporteringen går över gränsen. Från mänsklighet till underhållning. Från en utsatt persons situation, till ett mediaspektakel där människorna bakom glöms bort och förvandlas till marionettdockor i en tårdrypande följetong.

elin klemetz

Cynism och tidspress hotar etiken

I en tid då känslig rapportering om anhöriga är mer regel än undantag behövs de etiska reglerna kanske mer än någonsin. Men tidspress, cyniska kriminalreportrar och jakten på höga försäljningssiffror riskerar att hamna i vägen.

I spelreglerna för press, radio och TV står det bland annat att man noga ska överväga publicitet som kan kränka privatlivets helgd och att man ska visa anhöriga till brottsoffer största möjliga hänsyn. Men i olika tider kan reglerna tolkas på olika sätt, skriver advokaten Peter Danowsky i boken "Medieetik under debatt" från 2006. Synen på vad som kränker privatlivets helgd och vad största möjliga hänsyn innebär kan ändras utan att reglerna egentligen förändras.

Peter Danowsky skriver att de 17 kortfattade publicitetsreglerna på så sätt lämnar stort utrymme för egna överväganden. Hur Pressens opinionsnämnds ledamöter själva driver särskilda intressen spelar också in. Vem som är

Pressombudsman, PO, är viktigt för hur den praktiska tillämpningen av reglerna ser ut. Danowsky förklarar att en PO som vill förstärka skyddet för till exempel brottsoffer kan driva dessa frågor och minska publicitetsutrymmet genom att skicka anmälningar till Pressens opinionsnämnd.

DET FINNS FORSKARE som pekar på att kommersiella intressen har fått större plats i den praktiska journalistiken på bekostnad av etiken. Forskarna Mats Ekström och Stig Arne Nohrstedt har observerat och intervjuat ett antal journalister under deras dagliga arbete. I boken "Pressetik - i vems tjänst" av Jesper Falkheimer och Sigfrid Leijonhufvud skrivs det om deras forskning. De hävdar

"När de frågat journalister om de haft några etiska problem i de uppdrag de gjort fick de ofta svaret 'Nej, inget särskilt, det var en vanlig rak grej.'"

att det finns en slående frånvaro av svåra överväganden i praktiken. När de frågat journalister om de haft några etiska problem i de uppdrag de gjort fick de ofta svaret "Nej, inget särskilt, det var en vanlig rak grej."

Ekström och Nohrstedt menar att journalistiken går mot ett mindre moraliskt ansvar. "Det vi finner mest alarmerande är tendensen till att grundläggande etiska principer utfor-

NÅGRA AV DE PRESSETISKA REGLERNA

Publicitetsregler:

- Ge korrekta nyheter

Massmediernas roll i samhället och allmänhetens förtroende för dessa medier kräver korrekt och allsidig nyhetsförmedling.

- Respektera den personliga integriteten

Överväg noga publicitet som kan kränka privatlivets helgd. Avstå från sådan publicitet om inte ett uppenbart allmänintresse kräver offentlig belysning.

- Visa alltid offren för brott och olyckor största möjliga hänsyn. Prova noga publicering av namn och bild med hänsyn tagen till offren och deras anhöriga.

Yrkesregler:

- Att journalisten visar hänsyn i arbetet på fältet är viktigt för allmänhetens förtroende. Tilltron till medierna och dess medarbetare bygger på att yrkesreglerna följs.

- Tillmötesgå rimliga önskemål från intervjuade personer om att i förväg få veta hur och var deras uttalanden återges.

- Visa särskild hänsyn mot ovana intervjuobjekt. Upplys den intervjuade om huruvida samtalet är avsett för publicering eller enbart för information.

- Visa hänsyn vid fotograferingsuppdrag samt vid anskaffning av bilder, särskilt i samband med olyckor och brott.

Källa: Pressens opinionsnämnd, www.po.se

PRESSETISKA ORGAN

Till Allmänhetens Pressombudsman, PO, kan personer som känner sig illa behandlade av en publicering vända sig. Man kan också anmäla avvikelser från så kallad god publicistisk sed. PO kan lämna detta vidare till Pressens Opinionsnämnd, PON, som behandlar ärendet.

Granskningsnämnden är en statlig myndighet som efterhandsgranskar innehållet i TV- och radioprogram. Granskningen görs efter anmälan från tittare och lyssnare eller på nämndens eget initiativ.

Källa: Pressens opinionsnämnd, www.po.se

made för att skydda yttrandefriheten och möjligheten till kritisk granskning ofta i praktiken får legitimera ett hänsynslöst exploaterande i kommersiellt syfte” skriver de.

FORSKARNA MENAR ATT detta i längden gör att etiken blir en dekoration och de moraliska dilemman som journalistiken aktualiserar göms undan. De tror att problemet beror på tidsbrist hos journalisterna och en ökad konkurrens mellan dem. Även resursbrist spelar in. De menar också att det finns vanemässiga, oftast omedvetna, föreställningar hos journalisterna om hur man ska arbeta. Det dagliga nyhetsarbetet är standardiserat och det gör att den etiska reflektionen glöms bort.

Även journalisten Katarina Wennstam skriver i ”Medieetik under debatt” 2006 om tidspressen som en anledning till att övertramp görs. Att färre

personer ska göra fler saker gör att man går miste om den viktiga kontrollfunktion som kollegorna har. När en reporter redigerar sitt eget material och inte hinner visa det för någon före publicering ökar risken för felaktigheter och etiska övertramp.

Katarina Wennstam förklarar även de etiska övertrampen med att kriminaljournalister bli cyniska och hårdade med åren. Som kriminalreporter får man se många förundersökningar med bilder på döda och misshandlade människor, bilder som sällan hamnar i medierna men som etsas sig fast hos reportrarna. Men även de nya journalisterna, drivna av en iver att få ett vikariat och att få just sin historia på löpsedeln, är farliga för etiken. Katarina Wennstam menar att många av de grävsta övertrampen begås av gåpåiga vikarier. Inte sällan uppbäckade av cyniska och hårdade överordnade.

Anni Alm

Spektakel och mediala rättegångar

Offerjournalistik säljer, och tvingar ut människor i den mediala rättegången. Medieforskaren Ester Pollack tror att trenden kommer att växa ännu mer framöver.

Journalistiken har blivit mer dramatiserad och känslomässig, menar Ester Pollack, forskare på institutionen för journalistik, medier och kommunikation på Stockholms universitet. Och det är här brottsoffer och deras anhöriga passar in.

– I en sentimentaliserad journalistik är offerjournalistiken väldigt behändig, säger hon.

Och på dagens kommersialiserade smörgåsbord av medier där konkurrensen hela tiden ökar blir det allt tydligare. Som ett exempel på hur offerjournalistiken passar in och utnyttjas tar hon upp Knutbydramat, där brottsjournalistiken blev till ett mediaspektakel. I spektaklet får offrets krets mer plats och fler roller, berättar Ester Pollack.

Hon har forskat i kriminaljournalistik och sett att det på 1990-talet är betydligt större fokus på offret än tidigare. Delvis beror det på det enkla faktum att det säljer. Men hon pekar också på att olika rörelser har haft stor inverkan. Som exempel tar hon den feministiska rörelsen, som verkar för kvinnors rättsskydd och som har gjort att det blivit mer fokus på sexbrott. Men även rörelser som är emot barnmisshandel och pedofili har haft starka

röster i den offentliga debatten.

En annan förklaring handlar om att kriminalpolitiken under 1990-talet kom att bli en partipolitisk fråga. Ämnet förs upp på agendan på ett annat sätt även av medierna.

– Politiker försöker vinna röster genom att ha en kriminalpolitik som tilltalar, säger hon.

ESTER POLLACK MENAR att utvecklingen får konsekvenser för samhället.

– Det spelar roll för föreställningarna människor får, säger hon.

Hon säger att de allra flesta får sin bild av brott genom medierna. Men på vilket sätt det påverkar människor är svårare att säga.

– En slutsats man kan dra helt ogenerat är att det spelar roll för hur medierna säljer.

Men hon pratar även om att medierna över tid har fått en central ställning i samhället. I medierna pågår parallella rättegångar, samtidigt som de i rättssalarna. Och offrets krets blir aktörer i den mediala rättegången.

Vissa gånger när medierna bedrivit kampanjer

Ester Pollack forskar bland annat i kriminaljournalistik.

Foto: Privat

”I en sentimenta-
liserad journalistik
är offerjournalistiken
väldigt behändig”

Ester Pollack

om felaktiga domar har det blivit tydligt att de kan påverka utgången av ett fall. Att säga något tydligt om hur skeendena i rättsalen påverkas av mediebruset utanför väggarna verkar dock svårt, eftersom det finns väldigt lite forskning i området. Ester Pollack påpekar att jurister och domare också är mediekonsumenter.

– De är tränade för att behålla integriteten. Men många vittnar om att det idag är svårt att

hantera den mediala uppmärksamheten.

Som en illustration berättar hon att Sveriges domare har startat en medieförening som ska göra dem beredda att uttala sig i medierna. De upplever helt enkelt att deras röster behövs. Och att de behöver en mediestrategi, en megafon, för att få rösten att höras bland allt annat mummel.

Detta i sig säger något om att det påverkar rättssystemet, tror Ester Pollack. De känner att de bör delta, annars blir bilden som förmedlas förvrängd.

FRAMÖVER TROR HON att trenden kommer att växa sig ännu större.

– Det närmsta decenniet tror jag vi ser en vidareutveckling – mer offerperspektiv och mer känslomässig journalistik.

Men hon tror också på en annan utveckling vid sidan om de större medierna. En smalare fil bredvid motorvägen. En journalistik som kommer med andra perspektiv, men som är mer elitistisk och vänder sig till de välutbildade.

En ikon för hela svenska folket

Carina Höglund och hennes styrka och engagemang framstår under veckorna efter mordet på dottern Engla som en angelägenhet för hela svenska folket. Enligt medieforskaren Ester Pollack passar fokuseringen på anhöriga bra in i vår individualiserade tid.

– Det individuella offret passar in i trendutvecklingen, säger hon.

Ester Pollack förklarar att brottsjournalistiken tidigare framför allt betonade det kollektiva och strukturer i samhället. I utvecklingen mot ett allt starkare offerperspektiv syns fler och fler artiklar där offrens anhöriga dyker upp som huvudpersoner. I fallen Johan, 1980, och Karolina, 2000, har de den rollen vid något enstaka tillfälle. Englas mamma är i de undersökta tidningarna huvudperson i 26 artiklar under de tre första veckorna efter försvinnandet.

Förändringen syns också i uppmärksamheten kring Arboga-mamman, vars två barn mördades i mars 2008. Ester Pollack säger att de trots det stora mediepådraget till en början försökte värja sig.

– Men det är påfrestande att säga nej, nej, nej.

Att också Arboga-mamman har fått så stor uppmärksamhet visar på att det som händer nu är tidstypiskt.

I mediernas starka exponering av fallet Engla är det i stort sett bara mamman som omnämns,

men av henne får läsaren en desto tydligare bild. Genom intervjuer, bilder, brev och ett antal kolumnisters åsikter framstår hon i alla tre tidningarna som den starka mamman. Hon som gjorde allting rätt för att skydda sin dotter, som engagerade sig i sökandet och aldrig gav upp. Hon som är stark nog att öppet dela med sig och berätta om sin sorg i medierna. Den 7 april 2008 skriver Aftonbladet: *”Carina kan inte hålla gråten tillbaka när hon berättar om det fruktansvärda dygn som gått. Hela dagen har hon kört runt i området kring Stjärnsund och sökt efter sin lilla dotter.”*

ÄVEN DE ANHÖRIGA till Johan, Helén och Karolina visade ett stort engagemang i samband med mordet. Trots det framstår Englas mamma som en stark hjälting på ett helt annat sätt än de övriga har gjort. All uppmärksamhet från medierna gjorde att stora delar av allmänheten inte bara blev berörda utan också engagerade sig i fallet Engla. Otaliga hälsningar strömmade in till tidningarna, varav Aftonbladet publicerade en hel

Illustration: Jenny Silverberg

del. Den 19 april 2008 skriver de i anslutning till hälsningarna: *"Englas öde har gått rakt in i svenska folkets hjärtan. Hundratals människor har hört av sig till aftonbladet.se för att skicka en sista hälsning till Engla. Men också för att stödja hennes mor och anhöriga i deras sorg."*

Det är tydligt att det framför allt är den känslomässiga rapporteringen som människor har tagit till sig. I Sveriges Radios Studio Ett den 16 oktober 2008 tar Ester Pollack upp problematiken som kan uppstå när man fokuserar på det emotionella.

– Väldigt mycket av journalistiken vädjar till det känslomässiga. Det blir mycket av gråt, men inte så mycket analys, säger hon.

"Englas mamma framstår som en stark hjältinna på ett helt annat sätt än de övriga har gjort."

1980 SKREV JOHANS föräldrar i likhet med Englas mamma ett öppet brev och vädjade i tidningen både att Johan skulle komma hem och att människor skulle hjälpa till att leta. Precis som Englas mamma startade Heléns föräldrar 1989 en fond. Både i fallet Karolina och i fallet Helén var de anhöriga aktiva i lokala fackeltåg mot våld.

Trots flera likheter i hur de anhöriga har agerat är mediernas bevakning av fallet Engla tydligt förändrad. I Aftonbladet publicerades de närmsta veckorna efter hennes försvinnande inte mindre än tre öppna brev och även Dagens Nyheter och Borlänge Tidning publicerade Englas mammas enga ord till svenska folket. Hon omnämns och uttalar sig i medierna gång på gång.

Ester Pollack tror att förklaringen delvis ligger i att människor idag är mer medvetna om hur medier fungerar och därför mer villiga att ställa upp.

– Man har börjat använda medierna för egen del. Både som kanaler för att kommunicera och för att få ut sin egen historia, säger hon.

SÄTTET PÅ VILKET Englas mamma och hennes sorg framstår som en angelägenhet för hela svenska folket kan jämföras med fallet Johan. Hans mamma träder också fram i Aftonbladet och berättar om hur förtvivlad hon är, men hennes känslor framstår fortfarande som någonting helt privat. Även Karolinas mamma, som inte upptog någon större plats i medierna år 2000, berättade i Aftonbladet om sin sorg utan att det blev en följetong eller beskrevs som en nationell angelägenhet.

Händelser som går att personifiera är tack samma i journalistiken. Om människor kan identifiera sig med någon i texten är det också lättare att bli berörd av det som hänt. Att både Johans och Karolinas föräldrar medverkade i medierna utan att det blev någon större fokusering på dem själva talar för att någon som Englas mamma inte hade kunnat få lika stor plats i rapporteringen i ett tidigare skede, som hon nu har fått.

Det tror inte heller Simon Lindgren, sociolog som forskar om mediebilder av brottsoffer. Han beskriver ett förändrat medieklimate där de anhöriga förväntas dela med sig av sina känslor.

– Folk förväntar sig att få veta allt och att det som är privat ska vara offentligt. I och

med internet ska allting vara tillgängligt och det mest intima ses som allas egendom. Anhöriga som inte vill gå ut kan nästan misstänkliggöras.

ÄVEN MEDIERNAS bildanvändning har förändrats. De anhöriga till Helén och Karolina syns bara enstaka gånger på bild och då oftast på långt håll. Alla bilderna är tagna i en naturlig situation, när de inte själva har kunnat välja om de vill vara med eller inte. Johans mamma medverkar på bild vid ett tillfälle. Hon sitter då med händerna i knäet och utstrålar framförallt förtvivlan och uppgivenhet.

Under veckorna efter Englas försvinnande finns hennes mamma med på bild i både Aftonbladet, Södra Dalarnes Tidning och Dagens Nyheter. På alla utom en är hon den enda personen i bild och tydligt medveten om fotografen. Flera av bilderna är tagna underifrån och hon ser allvarlig men stark och bestämd ut, ofta med armarna i kors.

Medierna gjorde fallet Engla och hennes anhörigas sorg till en angelägenhet för hela svenska folket. Det blev extra tydligt i och med Sveriges Televisions beslut att på de anhörigas initiativ direktsända Englas begravning. Det är ytterst ovanligt att begravningar sänds i TV överhuvudtaget, och privata begravningar har aldrig tidigare sänts i SVT. Beslutet har diskuterats och kritiserats på otaliga debatt- och ledarsidor, men visar kanske framför allt på kulmen i mediernas personifiering och dramatisering av en tragisk brotts historia.

Åsa Welander

När journalisten blir terapeut

Ibland kan medierna fungera som terapi för att komma över en traumatisk händelse. Men kritiker menar att många ångrar sig i efterhand och att mediernas agerande kan försvåra sorgearbetet.

Mikael Ringlander är präst och tidigare pressfotograf. Han är väldigt tveksam till den stora fokuseringen på människor som förlorat en nära anhörig i ett uppmärksammat brott. Han menar att det kan vara negativt även om de anhöriga själva vill ställa upp på en intervju.

– Det är ju alltid ett problem när man gör det i tillstånd av chock. Man kan säga mycket mer än man vill. Framför allt ett par månader senare kan man bli besviken på sig själv för att man har lämnat ut saker, säger han.

JÖRGEN LUNDÄLV SKRIVER i sin bok ”Det talande offret” från 2001 om människors stora behov av någon som lyssnar efter en traumatisk händelse. Han menar att journalister ibland kan uppfattas som ett stöd, trots att de i grunden har ett annat syfte med att lyssna än att vara goda medmänniskor. Han skriver att tillvaron i en krissituation omkullkastas så drastiskt att ingen människa har möjlighet att noga överväga sina uttalanden och att offer ofta ångrar det de har sagt i efterhand.

Mikael Ringlander har själv upplevt att människor som har förlorat en nära anhörig inte är i psykisk balans och han brukar i sin roll

som präst råda anhöriga att inte prata så mycket med medierna.

– Jag tror inte att det är journalister anhöriga behöver. I första hand behöver de någon som lyssnar. Det kan vara en präst, en läkare eller någon annan.

Foto: Åsa Welander

”Jag tror inte att det är journalister anhöriga behöver. I första hand behöver de någon som lyssnar.”

Mikael Ringlander

Mikael Ringlander berättar att det har blivit allt vanligare att människor kommer till kyrkan för att tända ljus för någon anhörig eller bekant som har gått bort.

Foto: Åsa Welander

Även han pratar om chocken som brukar infinna sig när någon har varit med om en traumatisk händelse.

– Tillvaron vänds fullständigt upp och ner. Det är en mängd frågor och känslor som tumlar runt. Många motstridiga känslor blandas samtidigt och det blir en stark emotionell storm hos varje människa kan man säga. Då söker du mening på olika sätt och vill få utlopp för dina känslor. Där tror ju inte jag att media är den bästa formen, men det är möjligt att det fungerar för vissa människor.

DET FINNS FLERA exempel på hur anhöriga har använt medierna som terapi. I Kvällsöppet med Ekdal i TV 4 den 29 oktober 2008 berättar Tony Hron, pappa till John Hron som mördades brutalt för 13 år sedan, om hur journalisterna var de enda som orkade lyssna. Han säger att vänner och bekanta hade svårt att hantera deras sorg och

att journalisterna var de som ställde de mest relevanta frågorna och visste hur de skulle bemöta dem.

Liselott Englund visar upp en liknande bild i arbetsrapporten "Katastrofjournalistikens dilemman – En forskningsöversikt med etiska och psykologiska perspektiv" från 1999, som baseras på arbetet kring diskoteksbranden i Göteborg. Flera journalister beskriver där hur anhöriga hörde av sig med önskan "*kan ni inte skriva om oss, vårt barn har också dött*". Liselott Englund anser dock att medierna måste sätta stopp någonstans, för att inte bli de anhörigas terapeuter. Hon ställer sig också frågan om ett ja alltid är ett ja och menar att ett samtycke om att medverka i medierna inte alltid är att lita på, med tanke på den drabbades fysiska och psykiska tillstånd.

Om de anhöriga själva kontaktar en tidning och vill medverka tycker Mikael Ringlander att man kan träffa dem för att prata, men skriva på

”Då tar man ju kontakt i akt och mening att verkligen jobba journalistiskt hela vägen, inte bara göra socialporr och smaska till det.”

Mikael Ringlander

ett sätt som man hade velat få det skildrat om det gällde en själv.

– Man bör vara så varlig man kan och tänka att jag måste kunna titta de här människorna i ögonen efter det här.

Han tycker att bevakningen alltid har en tendens att gå över styr, men anser att allmänintresset inte kan vara så stort att det skulle behöva göras några övertramp.

– En tidning behöver alltid följa upp. Speciellt kvällstidningarna, de vill ha en uppföljning dag två och dag tre och då måste de hitta en ny vinkel. Det tror jag inte att alla anhöriga riktigt har förstått och tänkt på vid första kontakten.

I *FALLEN MED Johan* i Sundsvall, Karolina i Orrefors och Engla i Stjärnsund talar någon av de anhöriga vid ett eller flera tillfällen under de närmsta veckorna efter brottet ut i medierna om sin sorg och förtvivlan. Det är svårt att avgöra om viljan att prata beror på ett omedvetet terapeutiskt behov eller enbart mediernas intresse, men Englas mamma hävdar själv i *Kvällsöppet* med Ekdal den 29 oktober 2008 i TV 4 att det inte alls handlar om att söka tröst.

Hon hävdar att hon hela tiden kunnat fatta förnuftiga beslut om huruvida hon skulle gå ut i medierna. Samtidigt säger hon att hon inte brydde sig om när folk rådde henne att låta bli, helt enkelt för att konsekvenserna inte var viktiga för henne just då.

– Jag hade så fullt upp med paniken kring att Engla var borta så jag hade inga tankar kring media då. Det enda som fanns för mig, det var att hitta Engla och få ut en bild på henne, säger hon i programmet.

Enligt Jörgen Lundälv har internationell forskning om katastrofer visat att offer varken har möjlighet att fly eller värja sig från medierna och att rapporteringen kan få ”*extremt negativa konsekvenser för de drabbade*”. Han hänvisar till forsk-

ning som visar att återhämtningsarbetet för offer i många fall motverkas av mediernas agerande. Men han påpekar också att alla reagerar olika och refererar till en brittisk studie där det framkommit att en del såg mediernas rapportering som en viktig del för att komma över det som hänt.

LISELOTT ENGLUND hävdar att såväl tv-inslag som tidningsartiklar kan användas för att stanna kvar i sorgen. En slags fixering kan skapas, som gör att personen får svårt att gå vidare. Men också hon betonar att reaktionerna och konsekvenskerna ser olika ut för olika människor.

Karolinas mamma nämner i en artikel i *Aftonbladet* den 29 maj 2000 hur mediernas rapportering om mordet blir ett sätt att bearbeta sorgen: ”... *det är mitt sätt. Jag vill veta så mycket som möjligt, det har känts bra att läsa allt som skrivits.*”

Mikael Ringlander ser också att det finns tillfällen då mediernas bevakning kan vara viktig. Det är om det till exempel har skett en stor olycka och någon behöver ställas till svars.

– Då kan det finnas ett behov av att anhöriga får beskriva den fruktansvärda katastrofen. Men då tar man ju kontakt i akt och mening att verkligen jobba journalistiskt hela vägen, inte bara göra socialporr och smaska till det.

Han menar att det professionella uppdraget för en reporter eller fotograf ibland kan bli en sköld och att man sällan sätter sig i de anhörigas sits.

– Jag förstod det här på ett annat sätt när jag hade blivit präst. För som pressfotograf så var ju jag intresserad av nyheten, det här var en händelse. Min funktion som präst är att lyssna, inte att ställa en massa frågor och ta med mig ett material hem som jag ska bearbeta. Jag är bara en person som lyssnar och de kan häva ur sig alla sina tankar, sin oro, sin skräck, sin ångest, sitt skrik och sitt behov av tankar om hämnd eller vad det än kan vara.

Åsa Welander

”Jag skulle aldrig drömma om att fråga Englas mamma; hur känns det?”

Som den lokala kriminalreportern är man oftast först på plats när ett brutalt mord sker. För Linda Solum var det svårt att inte bli alltför känslomässigt påverkad när Engla Höglund försvann. Men lokaltidningen är också kvar sist på plats – och måste kunna se sina läsare i ögonen även efteråt.

– Engla är det mest dramatiska fallet jag någonsin rapporterat om, säger Linda Solum.

Hon har jobbat som kriminalreporter på heltid i fem år på Dalarnas Tidningar. När Anders Eklund erkände mordet på Engla fick också ett mord i Falun sin lösning. I åtta år hade poliser, journalister, anhöriga och falubor undrat vem som mördat Pernilla Hellgren – och det skulle visa sig att Anders Eklund hade funnit framför näsan på poliserna i två år.

– Jag har aldrig tidigare varit med och bevakat en händelse när det handlat om ett mord på ett barn. Inte heller när det har handlat om en dubbelmördare. Här i Falun har mordet på Pernilla Hellgren varit ett trauma i sig.

När Linda rapporterade om Engla-fallet ställdes hon inför ett dilemma hon inte behövt ta ställning till tidigare: en anhörig som var väldigt aktiv i sin relation till journalisterna.

– Det var helt nytt för mig att Englas mamma varit så uppsökande själv.

IVANLIGA FALL NÄR Linda möter anhöriga vet man att ett brott har begåtts. När Engla försvann visste man inte om hon gått vilse eller om hon blivit bortrövad. Under letandet var Englas mamma Carina

Höglund synlig hela tiden och pratade öppet med journalisterna. I början tyckte Linda att det var svårt att avgöra om hon pratade med henne som journalist eller som en av alla som var med och letade. Hon poängterar att det är en situation som man inte bör utnyttja. När polisen anhöll Anders Eklund förändrades förutsättningarna för kriminalreporterarna.

– Det blev svårare med de anhöriga när polisen misstänkte att hon blivit utsatt för ett brott. Hon kunde vara bortrövad. Hon kunde vara död eller vid liv.

UNDER STORA DELAR av rapporteringen kring Engla-mordet har hennes mamma varit öppen för att prata med journalisterna, och i många fall själv sökt kontakt. Linda säger att det är viktigt att ha klart för sig att de anhöriga är i chock. Man har ett ansvar.

– Vi har låtit Englas mamma vara känslös. Men vi har aldrig låtit henne tala fritt. Vi har alltid övervägt vad som varit relevant att trycka. Stundtals har hon varit väldigt arg. Det är en del i chockprocessen, men skulle få konsekvenser i tryck. Man måste vara väldigt försiktig i hur man hanterar vad de säger, förklarar Linda.

Foto: Dalarnas Tidningar

Linda Solum har aldrig tidigare bevakat ett så dramatiskt fall som när Engla blev mördad.

När en anhörig är villig att ställa upp i medierna är det viktigt också hur man bemöter dem och vad man ställer för frågor. Linda Solum tycker inte att det har funnits anledning att grotta ner sig i någon sorg. Det har varit så mycket starka känslor ändå kring hela utredningen. När hon har mött Carina Höglund har hon framför allt frågat henne konkreta och faktabaserade frågor.

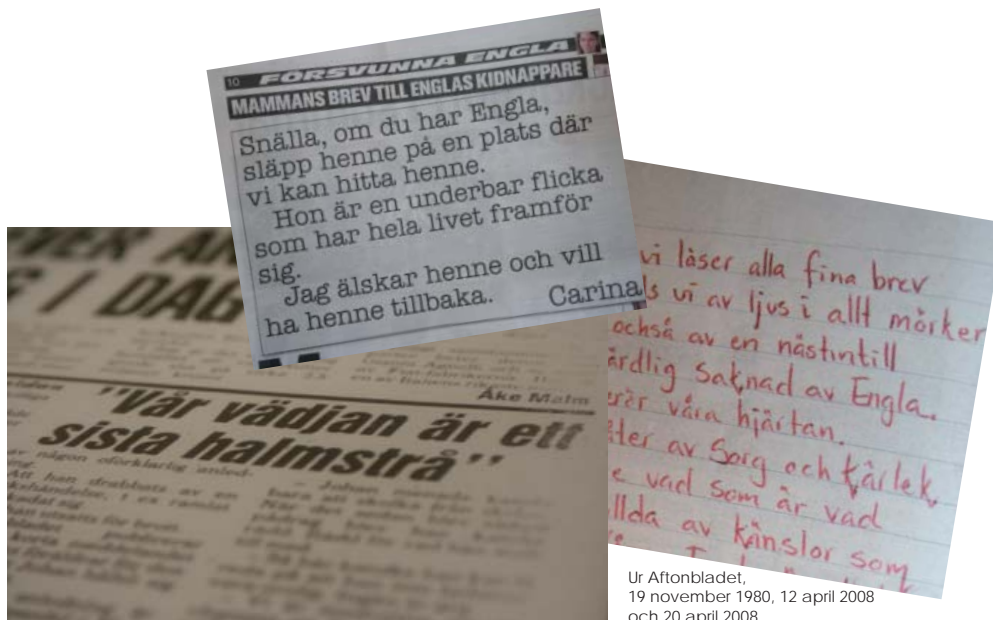
– Jag skulle aldrig drömma om att fråga Englas mamma; hur känns det eller hur har det här påverkat dig. Det borde man kunna föreställa sig själv hur det skulle vara. Som hände henne är en förälders värsta mardröm.

Ett mord som det på Engla Höglund påverkar självklart de som är med och rapporterar. För

Linda har redaktionschefen Ewa Wirén varit ett stöd. De har haft mycket fler diskussioner om vad man ska göra och vad man ska ha med i tidningen än vid en normal brottsrapportering. Även efteråt har redaktionsmedlemmarna utvärderat vad som skrivits. Tillsammans har de gått igenom varenda liten artikel. De har bland annat tittat på hur mycket av reportrarnas egna känslor som speglats i rapportering. Slutsatsen blev att de inte hade förstärkt med en massa känslord eller med gråtande anhöriga.

– Det var jätteskönt att göra utvärderingen. Man dras in i en sån här grej. Man har med sig det dygnet runt och blir känslomässigt påverkad.

Anni Alm

Ur Aftonbladet, 19 november 1980, 12 april 2008 och 20 april 2008.

De använder medierna som redskap

När Engla Höglund plötsligt försvann i april tidigare i år och sedan hittades mördad, var det tydligt hur hennes mamma Carina Höglund använde sig av medierna för att nå ut med sitt budskap. Först gällde det uppmaningar och vädjan. Sedan tacksamhet och sorg.

Ser man bakåt i tiden är det ingenting nytt att i en kritisk situation använda medierna för att nå ut till en bred publik. I Johan-fallet 1980 lät föräldrarna publicera ett brev och vädjade om hjälp i tidningen. När Helén rövades bort 1989 uttalade sig hennes bror och bad henne komma tillbaka.

När medierna blir ett redskap blir också de anhöriga en del i maskineriet. De får ut sitt budskap och medierna får ännu en pusselbit till sin tragiska följetong. Så länge den här relationen är ömsesidig kan man tycka att det inte finns några större problem. Men vad händer när medierna förväntar sig bilder, uttalanden och känslor och de anhöriga inte vill ställa upp? Och vad händer när de anhöriga vill föra ut ännu ett budskap, fast det egentligen inte tillför någonting i nyhetsrapporteringen?

VID BROTT OCH BEVAKNING av enskilda människor står det tydligt i de pressetiska reglerna att det är viktigt att visa hänsyn och respektera den personliga integriteten. I en allt öppnare medievärld där vem som helst kan starta en blogg och så kallade "vanliga människor" blir kända genom dokusåpor och reality-tv kan det skapas en förväntan på anhöriga vid grova, uppseendeväckande brott. Att medverka, att uttala sig och dela med sig av sin sorg.

”När medierna blir ett redskap blir också de anhöriga en del i maskineriet. De får ut sitt budskap och medierna får ännu en pusselbit till sin tragiska följetong.”

Att respektera dem som inte vill vara med i medierna och deras integritet är oerhört viktigt. Allt för ofta görs grova övertramp. Men hur är det när de anhöriga själva kontaktar och vill medverka i medierna?

I Kvällsöppet med Ekdal på TV 4 den 29 oktober 2008 sa Carina Höglund med självklarhet att hon använt sig av medierna för att nå ut, men också någonting annat väldigt viktigt och intressant. Hon sa att medierna gärna får rapportera om sådant som hon själv väljer, till exempel om sådant som hon tycker är fel i samhället.

Att låta de anhöriga själva bestämma kan betyda just att låta dem vara i fred när de inte vill bli störda i sin sorg. Det är en nödvändighet. Men det kan också betyda att de anhöriga till exempel får komma ut och berätta om sin förtvivlan och vrede mot en misstänkt när de själva vill och anser att det är lämpligt.

EFTER POLISMORDEN i Malexander kritiserade statsvetarna Marie Demker och Ulf Bjereld i en artikel på DN Debatt den 22 januari 2000 mediernas bevakning av rättegången. De menade att fokuseringen på de anhörigas lidande och förhoppningar om hårda straff riskerade att påverka domen. De kritiserade också mediernas press på de anhöriga att uttrycka sin sorg offentligt, *”i syfte att inskärpa brottets ohygglighet.”*

Med tanke på att inga andra, privatpersoner, politiker, företag eller myndigheter, har rätt att bestämma när medierna ska skriva om dem och när de ska låta bli, kan det tyckas kontroversiellt om de anhöriga får sätta agendan för vad som ska tas upp i medierna och när.

Alla människor har naturligtvis rätt att driva en politisk agenda. Om ett hemskt brott kan leda till samhällsengagemang är det något bra. Men baksidan med att bli en offentlig person, som uttalar sig i olika sammanhang när man anser att det är lämpligt, är att en offentlig person måste kunna utsättas för kritik. Men ingen vill och få vågar kritisera någon som varit med om en traumatisk händelse.

ATT ENSKILDA ANHÖRIGA själva får bestämma över sin medverkan i medierna är ofta rätt. Men på sätt och vis är det ändå problematiskt. Den journalistiska uppgiften riskerar att försvinna någonstans på vägen när medierna tackar och tar emot ännu en känslöytring, ännu en vädjan, ett utbrott och en åsikt.

åsa welander

Balansgången mellan att beröra och förstöra

De vill alla göra en journalistik som berör. Men vad som ska publiceras och hållningen till de anhöriga har de lite olika åsikter om. I fallet Engla har man tampats med samma etiska dilemman på Aftonbladet, Dagens Nyheter och Dalarnas Tidningar.

Det är på redaktionerna de viktiga besluten tas. Om de anhöriga ska kontaktas. Hur det ska göras. Och vad som sedan ska ut på tidningssidorna till allmän beskådan. Till sist är det den ansvarige utgivaren som står där med ansvarets tyngd på sina axlar.

Ewa Wirén, redaktionschef på Dalarnas Tidningar, Jan Helin, chefredaktör på Aftonbladet, och Johan Brandt, inhoppare som tillförordnad ansvarig utgivare på Dagens Nyheter, är alla väl insatta i de etiska diskussionerna som ständigt hålls på tidningarna. I och med ett större fokus på de anhöriga ställs också högre krav på de etiska resonemangen.

ATT KRIMINALJOURNALISTIKEN har förändrats och kommit allt närmare privatlivet håller Ewa Wirén med om. Hon förklarar att offren tidigare knappt syntes. De framställdes som en anonym person som blivit utsatt för något förfärligt. Idag ser det annorlunda ut.

– Vi menar att genom att berätta om offret får också brottet sin rätta dimension. Det är inte bara någon som har råkat ut för något, det är en människa av kött och blod.

Aftonbladets chefredaktör och ansvarige utgi-

vare Jan Helin är inne på samma linje, och säger att det ökade fokuset på anhöriga är ett medvetet val. Han tror att osynliggörandet som var vanligt tidigare handlade om missriktad hänsyn.

– Man utgick ifrån att anhöriga aldrig ville synas. Idag vet vi att det inte är så. Däremot vill naturligtvis inte alla det och det måste man respektera.

Johan Brandt har jobbat med utgivareärenden åt flera chefredaktörer på Dagens Nyheter. När vi pratar om den förändring vi har sett i rapporteringen i och med fallet Engla blir han tveksam. Han tycker inte att rapporteringen i den egna tidningen har förändrats särskilt mycket. Grundinställningen att inte exploatera de anhöriga säger han är stark precis som tidigare. Samtidigt pratar han om att de idag har med mer bilder på människor i tidningen.

– Vi kanske försöker göra en journalistik som berör, som är närmare människor, säger han.

I likhet med Ewa Wirén och Jan Helin tycker han ändå att anhöriga är viktiga i rapporteringen om brott.

– När det händer sådana här tragiska händelser så vill folk veta vad som har hänt. Man vill ha en bakgrund och försöker förstå. Då är det

intressant att höra anhöriga som varit inblandade också. Det gäller att vara i samklang med sin läsekrets. Det betyder inte att man gör allt som efterfrågas, men jag tror att det är viktigt för ett modernt medieföretag att vara i samklang.

Jan Helin jämför dagens brottsrapportering med Helén-fallet 1989, då de anhöriga kände sig kränkta av många mediers sätt att agera.

– Journalister uppträdde fullständigt horribelt och bröt verkligen deras integritet. Det fanns en tid när man såg anhöriga och offer som någonting som ingick i nyhetsdramaturgin som vanligt. Och det gör de inte. De har ingen skyldighet att säga någonting.

Han tror att man idag har större förståelse för hur man gör när man närmar sig anhöriga och offer.

FÖRÄNDRINGEN I brottsjournalistiken tror Jan Helin började tidigare, men han säger att Engla och Arboga är väldigt tydliga exempel.

– Där har de anhöriga fått en extremt tydlig roll eftersom de själva har sökt offentlighet. Och i något fall, får man känslan av, sökt tröst i offentligheten. Det lindrar att bli sedd och att landet deltar i traumat på något sätt.

Det ökade intresset för att medverka i medierna är något som man märker av på alla redaktionerna. Johan Brandt berättar att om man åker till en skolgård idag står barnen och hoppar för att de vill vara med. För 20 år sedan ville ingen vara med. Som en förklaring på fenomenet ser Jan Helin människors internetanvändning.

– Väldigt många människor lägger ut sina liv på nätet i form av bloggar, bilddagböcker och liknande. Det har gjort att många är vana vid offentlighet. Det tror jag också flyttar gränsen för var integriteten går, även vad gäller traumatiska händelser.

Men människors större lust att medverka i medierna ställer också högre krav på journalister och medier att bedöma vilka som ska släppas fram och inte.

PÅ DE TRE TIDNINGARNA har man lite olika syn på i vilken mån man behöver skydda anhöriga från exponering i medierna efter en traumatisk händelse.

Johan Brandt menar att det finns anledning att säga nej även om personen i fråga själv vill medverka. Han säger att det är jätteviktigt vad de anhöriga tycker. Men att det inte är fullt så enkelt.

– Även om personer

själva söker sig till media betyder det inte grönt ljus, att nu kan vi intervjua henne och publicera fullt ut privata saker. För det kan inte vara okej – om du precis har blivit våldtagen och sett din vän dö – att ställa upp på frågor. Då är man med största sannolikhet inte helt samlad, om jag uttrycker mig milt. Så man måste som tidning reflektera kring varje beslut och ta det ansvaret, för att skydda den enskilde.

Ewa Wirén påpekar på samma sätt att få anhöriga vet vad det kan få för konsekvenser att vara med i tidningen.

– De allra, allra flesta av de här människorna är ju medieovana. De vet inte själva vilken fruktansvärd lavin som sätts i gång.

Hon tar ett mord i Mora som exempel, där medierna bland annat belägrade familjens hem och stod utanför och tog bilder in i huset.

– Den mördade flickans mamma är helt förkrossad över hur vissa medier har agerat. Hon hade aldrig kunnat föreställa sig att det existerade överhuvudtaget. Eftersom anhöriga oftast är människor som inte vet hur medierna fungerar så faller ett extremt stort ansvar på oss, hur vi agerar. Anhöriga får inte bli några slags megakändisar.

Men Jan Helin tror att riskerna med att låta anhöriga framträda i media är överdrivna.

– Tidigare har man haft en väldig från-ovantitid mot människor som har drabbats av fruktansvärda olyckor eller brott, som om de måste skyddas från sig själva på något sätt. Att människor är så chockade att de inte vet vad de säger.

Han hävdar att han inte har sett ett enda sådant fall, men däremot rader av exempel på motsatsen, där människor har varit tacksamma för att bli sedda och uppmärksammade. Att journalisten kan få en roll som medmänniska och kanske till och med terapeut ser han inte som något större problem.

– Man har nog behov av någon som lyssnar. Men det är väldigt få som orkar lyssna på en i de här traumatiska situationerna. Det finns naturligtvis professionell hjälp, men det är påfallande hur byråkratiskt det ofta är.

Jan Helin säger också att de anhöriga runt omkring antagligen mår lika dåligt och kanske inte orkar lyssna.

– Det här ställer ett väldigt högt ansvar på

”Vi kommer dit och intervjuar, men det finns ett syfte med att vi gör det, som man måste vara tydlig med. Man får absolut inte utnyttja situationen.”

journalisten att vara tydlig i sin yrkesroll. Men det är mitt intryck att de flesta förstår att det är en yrkesroll, fortsätter han.

VIKTEN AV TYDLIGHET är en aspekt som går igen även på Dagens Nyheter och Dalarnas Tidningar.

– Vi kommer dit och intervjuar, men det finns ett syfte med att vi gör det, som man måste vara tydlig med. Man får absolut inte utnyttja situationen när någon är i sorg och har behov av att prata, och exploatera den här människan, säger Johan Brandt.

På Aftonbladet diskuterar ofta både chefredaktören, nyhetschefen och reportern tillsammans igenom hur ett jobb ska göras och hur de anhöriga ska bemötas. På liknande sätt påpekar Ewa Wirén att det är viktigt att reportrar

”Genom att berätta om offret får också brottet sin rätta dimension. Det är inte bara någon som har råkat ut för något, det är en människa av kött och blod.”

Ewa Wirén, Dalarnas Tidningar

och fotografer som involveras i ett känslomässigt och dramatiskt skeende får uppbackning och stöd från sina redaktioner, inte minst för att kunna upprätthålla sin professionella roll.

– Det är naturligtvis svårt att förhålla sig till en människa i extrem sorg. Men det blir ännu svårare om man har en så nära relation till brotts-

offret att det påverkar ens journalistik. Den situationen får man inte hamna i helt enkelt. Då gäller det att man är professionell.

Hon nämner också det speciella förhållandet som en lokaltidning har till sina läsare.

– Det är våra läsare som är involverade i det här enorma dramat och det ger ett speciellt ansvar, hur man rapporterar. De här människorna ska vi träffa även fortsättningsvis. De som lever i Stjärnsund är ju våra läsare. De sitter på första parkett och har kanske förstahandsinformation. Samtidigt ska de känna igen sig i vår journalistik. Det är ett speciellt ansvar.

AVVÄGNINGEN MELLAN nyhetsvärde och hänsyn tycks vara en problematik som är ständigt närvarande på de olika redaktionerna. Johan Brandt reflekterar över Dagens Nyheter rapportering i Engla-fallet.

– Det är viktigt att hitta en balans, att beskriva hennes upplevelser utan att frossa i det hemska som har hänt. Det tycker jag inte vi gjorde heller. Men det är ju en ständig avvägning, säger han.

När Jan Helin tänker tillbaka på Engla-fallet tycker han att de svåraste etiska besluten handlade om hur mycket detaljer de skulle berätta om vad som hänt med kroppen. Han berättar att Englas mamma väddade om att så lite som möjligt av de detaljerna skulle publiceras.

– Där stod hennes intresse delvis i konflikt med nyhetsrapporteringen. Vad är relevant att berätta? Det var de svåraste etiska besluten. Vad gäller deras egna känslor och hur de själva har upplevt det, så har de rätt styra den bilden helt och hållet. Men vilken rätt har hon att påverka och vad ska hon ha för inflytande över detaljer i brottet? Det är en mycket svårare avvägning.

Ewa Wirén tycker att det är viktigt att fundera på vilken roll man ger anhöriga i rapporteringen.

– Man snubblar hela tiden på olika etiska dilemman. Det finns ju en diskussion om hur anhöriga ska få vara med i under rättegången och tala till offret och plädara för det ena och det andra vilket jag ser otroligt negativt på. Det är faktiskt ett hot mot rättssäkerheten som jag ser det.

Foto: Dalarnas Tidningar

Ewa Wirén på Dalarnas Tidningar ser en risk i att anhöriga till brottsoffer kan komma att påverka rättsprocessen.

”Man kan inte tro att man har någon agenda från Gud, att nyheten måste berättas och därför betar jag mig hur fan jag vill.”

Jan Helin, Aftonbladet

Foto: Aftonbladet

Aftonbladets chefredaktör Jan Helin säger att kvällstidningarna har en mycket större vana vid att diskutera etiska frågor vid brottsbevakning.

Hon tar också upp hur det är att förhålla sig till anhöriga som är aktiva gentemot medierna och tar Englas mamma som exempel.

– Det är ju svårt överhuvudtaget veta hur man ska förhålla sig till människor som har utsatts för ett sådant fruktansvärt brott. Jag kan inte påstå att det är synd om henne och att vi därför ska skriva vad hon vill. Så funkar det helt enkelt inte. Vi ser inte annorlunda på henne än vem som helst annan som försöker påverka vår journalistik.

På Dagens Nyheter finns ett liknande resonemang och Johan Brandt är tydlig med att det är ansvarige utgivaren som i slutändan bestämmer vad som ska hamna i tidningen.

– Sedan tycker jag självklart att man måste lyssna på de anhöriga och respektera dem, men det kan aldrig vara de som bestämmer vad som ska hamna i tidningen, säger han.

Jan Helin säger att det är en balansgång att avgöra hur mycket inflytande anhöriga ska ha på rapporteringen.

– Man måste göra relevant nyhetsbedömning och vara medveten om att du kan hamna i konflikt med hennes önskemål. Och då får du som utgivare fråga dig själv, vad har du för moral, vad kan du stå för? Är det tillräckligt viktigt för att gå emot hennes intresse?

Enligt Jan Helin gick morgontidningar och lokalpress ut med mycket mer detaljer i Englafallet än vad kvällstidningarna gjorde. Han menar att det beror på att de har en ovana vid den typen av rapportering.

– Vi har en mycket större vana och en ständigt pågående etisk diskussion kring den här typen av brott. Det tror folk utanför oftast inte. Man tror att kvällstidningarna bara står på. Men eftersom vi är så offensiva och skriver så nära i den här typen av händelser, så finns det en stor vana och rutin i vad man kan publicera och inte.

PÅ DE TRE TIDNINGARNA är man också överens om att det inte bara handlar om vad man publicerar, utan också om hur man betar sig mot de anhöriga. Som Jan Helin uttrycker det:

– Ska man gå såhär nära, vilket journalistik vill numera, då måste det ske med respekt. Man kan inte tro att man har någon agenda från Gud, att nyheten måste berättas och därför betar jag mig hur fan jag vill mot en människa som just har förlorat sitt barn. Det håller inte.

Åsa Welander
Elin Klemetz
Anni Alm

Till sist...

Det är tydligt att anhöriga har fått en ny roll i journalistiken. Även om man ser till skillnader mellan de olika fallen så är förändringen drastisk. Tioåriga Engla Juncosa-Höglunds närmaste anhöriga omnämns oftare, namnges fler gånger, uttalar sig mer frekvent och är huvudpersoner i fler artiklar än de anhöriga i något av de andra fallen. Dessutom går journalisterna närmare och rapporteringen är mer privat än tidigare. Det gäller både de anhörigas egna uttalanden och journalisternas observationer och beskrivningar av dem.

Johan Asplund som försvann i Sundsvall 1980 medförde stor uppmärksamhet i Sundsvalls Tidning, men det blir nästan aldrig känslösamt och ingen fokusering på föräldrarna. Detta trots att de ställer upp och uttalar sig ett antal gånger. I Dagens Nyheter och Aftonbladet är bevakningen sparsam.

Helén Nilsson rövades bort och sexmördades i Hörby 1989. Både Skånska Dagbladet och Aftonbladet är närgångna i sin rapportering, men det är tydligt att de anhöriga inte vill synas i medierna. Dagens Nyheter är mer lågmälda och i alla tidningarna är det framför allt andra på orten som uttalar sig.

När Karolina Johansson knivhöggs till döds i Orrefors 2000 höll sig såväl Barometern som Dagens Nyheter och Aftonbladet på ett visst avstånd. Ingenting tyder på att det beror på familjens ovilja att ställa upp, snarare syns en ovanligt respektfylld attityd från tidningarnas sida.

Försvinnandet och mordet på Engla Juncosa-Höglund i Stjärnsund 2008 gjordes av medierna till en nationell angelägenhet. Hennes mamma Carina Höglund delade med sig av sina känslor till hela svenska folket.

DEN FÖRÄNDRADE bevakningen är tydlig i alla de undersökta tidningarna, inte minst Dagens Nyheter, som varit mycket försiktigare i de tidigare fallen. Även i Aftonbladet syns en stor ökning, precis som i Södra Dalarnes Tidning, jämfört med de andra lokaltidningarna.

Förändringen i brottsjournalistiken stöds både av andra fall i tiden och av ett flertal forskares olika resonemang. De tar upp hur både den kriminalpolitiska debatten, en allt öppnare mediavärld och vår individualiserade tid har förändrat kriminaljournalistiken. Offerperspektivet har vunnit mark. Det privata har blivit offentligt och fokus ligger oftare på individen än på samhällets strukturer.

På redaktionerna för Dagens Nyheter, Afton-

bladet och Dalarnas tidningar, där Södra Dalarnes Tidning ingår, är man till stor del medveten om förändringen. Bara Johan Brandt på Dagens Nyheter är tveksam till om det även gäller den egna tidningen. Representanter för alla tre tidningarna pratar om vikten av att se båda sidorna av ett brott. De förklarar fokusförskjutningen med en vilja att beröra läsare och låta anhöriga komma till tals. Men de har olika åsikter om i vilken mån anhöriga behöver skyddas från exponering i medierna.

BÅDE FORSKNING i krisjournalistik och våra intervjuer belyser konsekvenserna när människor som är i chock går ut och pratar i medierna. För vissa kan det fungera som något positivt – en hjälp att komma ur sorgen. För andra kanske det till en början känns bra, men månader eller år efteråt ångrar de sig djupt. Och för dem som inte alls vill, finns en risk att förväntningarna och trycket från läsare och journalister är så stort att de inte kan värja sig.

På Aftonbladet går man i hög grad på hur mycket de anhöriga själva vill medverka. Chefredaktör Jan Helin tycker att tidigare anonymisering av brottsoffer och anhöriga har handlat om missriktad hänsyn. Dagens Nyheter och Dalarnas tidningar framstår som mer restriktiva. De menar att människor som varit med om en traumatisk händelse kanske inte bör gå ut i medierna, ens om de själva vill. De påpekar också att de allra flesta inte vet vad det kan ha för konsekvenser att vara med i tidningen.

Linda Solum, som jobbat som kriminalreporter på Dalarnas Tidningar i fem år, bevakade fallet Engla på nära håll. Hon berättar att det var helt nytt för henne med anhöriga som själva söker sig till offentligheten. Både hon och hennes redaktionschef Ewa Wirén nämner också hur viktigt det är att reportrar och fotografer har ett starkt stöd på redaktionen.

PÅ ALLA TRE tidningarna verkar många av de svåraste etiska besluten handla om gränsdragningen mellan relevant nyhetsvärdering och hänsyn till de anhöriga. Jan Helin menar att de har all rätt att påverka hur de framställs när det gäller känslor och deras upplevelse av brottet. Men i slutändan är det alltid den ansvarige utgivaren som bestämmer vad som kommer med och inte, det säger de alla tre.

Åsa Welander
Elin Klemetz
Anni Alm

slutord.

Den utveckling vi ser har både fram- och baksidor. Istället för kalla, sakliga beskrivningar av fruktansvärda händelser är det viktigt att ta ner journalistiken på jorden. På jorden där människorna står – med sina tårar, känslor och krossade drömmar. Att journalister skulle vara känslökalla i allt för att uppnå någon form av objektivitet blir löjligt i sammanhang som katastrofer eller mötet med människor som har förlorat sitt barn. Saklighet är alltid viktigt. Men vi behöver mer än fakta för att förstå katastrofer och grymma brott.

Och uppenbarligen vill vi bli berörda – för känslor säljer. Men om det är det enda argumentet är man ute på hal is. Journalistiken får inte bli ett utnyttjande och frossande i människors sorg på bekostnad av deras privatliv.

Det allra viktigaste måste vara att respektera ett nej. Men att lämna hela beslutet om medverkan i olika medier till de anhöriga kan inte vara rätt. Det är ett högt krav på människor i en utsatt situation. Naturligtvis ska man lyssna på deras önskemål. Men frågan är hur det känns när man verkligen står där. Och hur det känns i efterhand.

BALANSGÅNGEN MELLAN hänsyn och nyhetsvärdering är svår att gå. Hur gör man när anhöriga vill ha alltmer inflytande över vad som ska publiceras? Det handlar i grunden om journalistikens oberoende. Men vi efterlyser också en högre medvetenhet om de konsekvenser offerjournalistiken lämnar efter sig i samhället. En av de frågor som kommit upp är mediernas inverkan på rättsprocessen. Risken finns att domare och andra inom rättsväsendet påverkas när anhörigas sorg och vrede mot gärningsmännen exponeras hårt i medierna.

Eftersom människor i hög grad får sin bild av brott genom tidningar, radio och tv påverkas även mediekonsumenterna. Mediedramaturgiskt tacksamma brott som slås upp på uppslag efter uppslag kan göra att människor blir rädda för att själva drabbas. Trots att statistiken visar att det är högst osannolikt.

När känslorna får alltmer plats i brottsjournalistiken finns det också en risk att det sker på bekostnad av relevant analys. I dikotomin mellan offer och gärningsman är det lätt att en svartvit bild fylld av stereotyper målas upp. Förenklingarna leder till att människor förvandlas till onda eller goda. I en verklighet som sällan är så enkel.

EXPONERINGEN AV FALLET Engla och hennes mamma ökade sannolikt allmänhetens medkänslor. Många sörjde med familjen, trots att de aldrig träffat dem. Att SVT sände begravningen är en bekräftelse på den nationella angelägenhet fallet har blivit. Men hur ska man definiera allmänintresset när det är medierna som själva har skapat det?

Medkänsla är bra. Men det är alltid den människa vars sorg är mest medieanpassad som uppmärksammas. Och hur kan vi förklara att någons sorg är viktigare än någon annans? Den skiftande rapporteringen står sällan i proportion till lidandet för de anhöriga.

Utvecklingen vi ser är kanske bara början på det privatas upplösning, mot ett samhälle där privatlivets gränser helt har flyttats. Allting tyder på att utvecklingen mot en alltmer personifierad brottsjournalistik med fokus på offer och anhöriga kommer att fortsätta. Men hur långt kommer den att gå? Och hur nära?

redaktionen

ARBETSRAPPORT till ANGELÄGET

- ett projektarbete om anhörigas roll i kriminaljournalistiken

Av: Anni Alm, Elin Klemetz och Åsa Welanders
Journalistprogrammet, JMG, Göteborgs universitet
Handledare: Britt Börjesson

Innehållsförteckning

Sammanfattning	sid.3
Abstract	sid.4
Problemformulering	sid.5
Syfte och frågeställningar	sid.5
Metod och material	sid.6
Arbetsfördelning	sid.8
Teori och litteratur	sid.8
Referenslista	sid.10
Bilaga 1: Analysschema	sid.12
Bilaga 2: Resultattabeller	sid.13

Sammanfattning

Det senaste året har det varit flera uppmärksammade mord där anhöriga har spelat en stor roll i rapporteringen. Ett exempel är "Arboga-mamman", vars två små barn blev mördade, och som på nyhetsplats haft en egen dagbok från rättegången. Ett annat exempel är fallet då Engla, en 10-årig flicka blev mördad. Mamman har efter händelsen varit mycket framträdande i media och begravningen sändes i SVT.

Har anhörigas roll i kriminaljournalistiken har förändrats de senaste åren? Vad kan det i så fall bero på och vad betyder det för journalistiken?

Med utgångspunkt i fyra olika fall av uppmärksammade mord på barn; Johan Asplund i Sundsvall 1980, Helén Nilsson i Hörby 1989, Karolina Johansson 2000 i Orrefors och Engla Juncosa-Höglund i Stjärnsund 2008 har vi undersökt hur bilden av anhöriga till brottsoffer har förändrats de senaste 30 åren. Vi har tittat på rapporteringen i tre olika dagstidningar: Aftonbaldet, Dagens Nyheter och lokal-tidningen i de olika fallen: Sundsvalls Tidning, Skånska Dagbladet, Barometern och Södra Dalarnes Tidning. Perioden vi undersökt är från och med dagen efter händelsen och tre veckor framåt. Med en kvantitativ metod har vi räknat samtliga artiklar som berör fallen under tidsperioden, samt hur många artiklar som nämner de anhöriga. Vi har sedan med hjälp av en kvalitativ innehållsanalys ställt frågor till de artiklar där de anhöriga nämns, angående hur nära den privata sfären rapporteringen går och hur de anhöriga framställs.

Vi har också genom intervjuer tagit reda på hur man resonerar på redaktionerna, för att få en bild av de etiska diskussionerna som förs men också för att få deras syn på om det har skett en förändring, varför det ser ut som det gör, och vilka konsekvenser det kan få. Vi har också intervjuat forskare och andra relevanta personer.

Det är tydligt att anhöriga har fått en ny roll i journalistiken. Även om man ser till skillnader mellan de olika fallen så är förändringen drastisk. Tioåriga Engla Juncosa-Höglunds närmaste anhöriga omnämns oftare, namnges fler gånger, uttalar sig mer frekvent och är huvudpersoner i fler artiklar än de anhöriga i något av de andra fallen. Dessutom går journalisterna närmare och rapporteringen är mer privat än tidigare. Det gäller både de anhörigas egna uttalanden och journalisternas observationer och beskrivningar av dem.

Den förändrade bevakningen är tydlig i alla de undersökta tidningarna, inte minst Dagens Nyheter, som varit mycket försiktigare i de tidigare fallen. Även i Aftonbladet syns en stor ökning, precis som i Södra Dalarnes Tidning, jämfört med de andra lokaltidningarna. Förändringen i brottsjournalistiken stöds både av andra fall i tiden och av ett flertal forskares olika resonemang. De tar upp hur både den kriminalpolitiska debatten, en allt öppnare mediavärld och vår individualiserade tid har förändrat kriminaljournalistiken. Offerperspektivet har vunnit mark. Det privata har blivit offentligt och fokus ligger oftare på individen än på samhällets strukturer.

På redaktionerna för Dagens Nyheter, Aftonbladet och Dalarnas tidningar, där Södra Dalarnes Tidning ingår, är man till stor del medveten om förändringen. Representanter för alla tre tidningarna pratar om vikten av att se båda sidorna av ett brott. De förklarar det ökade fokuset med en vilja att beröra läsare och låta anhöriga komma till tals. Men de har olika åsikter om i vilken mån anhöriga behöver skyddas från exponering i medierna. På alla tre tidningarna verkar många av de svåraste etiska besluten handla om gränsdragningen mellan relevant nyhetsvärdering och hänsyn till de anhöriga.

Abstract

A couple of cases of murder in Sweden have attracted a lot of attention the last year. Cases in which relatives has played a significant role in the news. One example is “Arboga-mamman”, whose two little children where murdered, and from whom a diary from the trial has been published. An other example is the case in which Engla, a ten year old girl was murdered. Her mother has after the murder been very visible in the media, and the funeral of Engla was sent in the Swedish national television.

Has the role of relatives in crime news changed the last years? Why, and what does it in that case mean to the journalism?

Taking four different murders of children as a starting point: Johan Asplund in Sundsvall 1980, Helén Nilsson in Hörby 1989, Karolina Johansson 2000 in Orrefors and Engla Juncosa-Höglund in Stjärnsund 2008, we have examined the description of relatives has changed the last 30 years. We have looked at the news in three different daily newspapers: Aftonbladet, Dagens Nyheter and the local newspaper in each case: Sundsvalls Tidning, Skånska Dagbladet, Barometern and Södra Dalarnes Tidning. The time period we have examined is from the day after the child disappeared and three weeks on. With a quantitative method we have counted all the articles related to the case during that time period, and in how many articles the relatives are mentioned. After that we have analyzed the articles where relatives are mentioned with a qualitative method, asking questions concerning how close the private sphere the articles goes and how the relatives are described.

We have also through interviews tried to find out how the discussions goes on the editorial staff, We have talked to editorial directors, or someone in a similar position, at the three newspapers involved in the case of Engla, to get a picture of the ethical discussions that is going on, but also to get their view on if there has been a change, why it looks as it does, and what consequences it may have. We have also made interviews with scientists and other relevant persons.

After our examination we have found that it is clear that the relatives have got a new role in the news journalism. Even if you look at the differences of the cases, the change is drastic. The relatives of ten years old Engla Juncosa-Höglund are mentioned in more articles, named more often, speaks in the articles more frequently and plays a significant role in more articles than the relatives in any of the other cases. Furthermore, the journalists come closer and the reporting is more private than in the other cases. That includes both the statements of the relatives, and the journalists own observations and descriptions of them.

The change is visible in all the newspapers examined, especially in Dagens Nyheter, which has been a lot more distanced in the other cases. Even Aftonbladet there is a large increase, as in Södra Dalarnes Tidning compared to the other local newspapers in the other cases. The change in the crime news is supported both by other cases of today and by several scientists. They point out how the debate of criminal politics, a more open media world, and the individualism of today are parts of the explanation. The perspective of the victim is taking over. The private has been official, and focus lies more often on the individual than the structures of society.

On the editorial staff at Dagens Nyheter, Aftonbladet and Dalarnas Tidningar, where Södra Dalarnes Tidning is a part, they are mostly aware of the change. All the represents from the three newspapers talks about the importance of seeing both sides in a crime. They explain the increased focus at relatives with a willingness to touch the audience and to let the relatives be heard. But they have different opinions to in what degree the relatives need to be protected from being exposed in the media. On the three newspapers many of the hardest ethical decisions seems to include establishing a boundary between relevant news worth and concern towards the relatives.

Problemformulering

Det senaste året har det varit flera uppmärksammade mord där anhöriga har spelat en stor roll i rapporteringen. Två exempel är "Arboga-mamman", som på nyhetsplats haft en egen dagbok från rättegången, och fallet Engla, där mamman varit mycket framträdande och där begravningen sändes i SVT.

Vi ser en förändring att anhörigas roll i rapporteringen om brott och tycker att det är viktigt att det finns en diskussion om huruvida den förändringen är medveten och önskvärd.

Vi tycker att frågan är viktig därför att den rör pressetik, som dels är centralt i journalistiken och dels under ständig förändring. Vi vill titta på de uppmärksammade fallen av grova brott eftersom etikfrågorna där dras till sin spets. Frågan känns aktuell i och med de senaste morderna där journalisterna står inför en delvis ny etisk diskussion. Ska man använda sig av privat material bara för att det finns tillgängligt på internet? Ska de anhöriga som vill använda media ha obegränsat utrymme? Kan de anhöriga, som kanske är i chock, avgöra konsekvenserna av att gå ut i media och vad har journalisterna för ansvar att sätta gränser? Eller är detta något positivt, att de anhöriga äntligen får säga sitt?

Syfte och frågeställningar

Har anhörigas roll i kriminaljournalistiken har förändrats de senaste åren? Vad kan det i så fall bero på och vad betyder det för journalistiken?

Vårt syfte är att undersöka hur bilden av anhöriga till brottsoffer har förändrats de senaste 30 åren. Med utgångspunkt i fyra olika fall av uppmärksammade mord på barn vill vi jämföra rapporteringen i tre olika dagstidningar: en kvällstidning, en morgontidning och en lokaltidning i de olika fallen. Vi vill också ta reda på hur man resonerar på redaktionerna idag, för att få en bild av de etiska diskussionerna som förs men också för att få deras syn på varför det ser ut som det gör, och vilka konsekvenser kan få.

Frågorna vi vill besvara är:

Hur har anhörigas roll och framställning i dagspressens kriminaljournalistik förändrats de senaste 30 åren, utifrån fallen Johan 1980, Helén 1989, Karolina 2000 och Engla 2008?

- Med tanke på utrymme, i vilken mån de anhöriga spelar en stor roll, hur nära in i den privata sfären rapporteringen går, och hur de anhöriga framställs.

Hur resonerar man kring rapporteringen och behandlingen av anhöriga på redaktionerna?
Ser man en förändring, och vad tror man att den beror på?

Metod och material

För att kunna svara på våra frågor har vi dels valt att använda oss av en kvalitativ innehållsanalys, och dels intervjuer med framförallt chefredaktörer eller motsvarande, men också med forskare och andra relevanta personer.

I vår kvalitativa innehållsanalys har vi valt att utgå ifrån följande fyra mord på barn mellan 1980 och 2008.

- Johan Asplund i Sundsvall 1980
- Helén Nilsson i Hörby 1989
- Karolina Johansson i Orrefors 2000
- Engla Höglund i Stjärnsund 2008

Att vi valde just dessa fall handlar dels om att vi ville ha en tidsmässig spridning på fallen. Eftersom vi ville komma ett antal år tillbaka i tiden, men ändå ha en jämn spridning fram till fallet Engla, bedömde vi att cirka tio år mellan varje fall skulle vara rimligt. Det hade givetvis varit ännu bättre om vi kunde ha undersökt fler fall för att få en mer heltäckande bild av utvecklingen. Men samtidigt var vi tvungna att väga in arbetsbördan i att göra kvalitativa analyser på ett stort material. Vi är medvetna om att den undersökning vi gjort inte är heltäckande, utan bara kan peka på övergripande tendenser när det gäller rapporteringen av anhöriga.

Vi valde också just dessa fyra fall, för att de på många sätt liknar varandra.

De uppfyller alla följande kriterier:

- Mordet har skett på ett barn (alla 10-11 år)
- Fallen har varit uppmärksammade i media
- Närmaste anhöriga är föräldrarna
- Spaning har pågått under en tid, efter gärningsmannen och/eller offret
- Gärningsmannen har ingen koppling till offret
- Samhället har berörts djupt och engagerat sig

De två viktigaste kriterierna för oss var att mordet skett på ett barn, och att gärningsmannen inte har någon koppling till offret. Barnmord uppmärksammas i media på ett annat sätt, och gör det också lätt att jämföra de anhöriga, eftersom det i alla fall är föräldrarna. Dessutom är mord på barn något så ofattbart och vedervärdigt att människor ofta berörs än mer av dem än av andra mord.

Att offret inte hade någon koppling till gärningsmannen var också viktigt. Om de anhöriga var misstänkta för att vara inblandade skulle rapporteringen kring de anhöriga bli på ett helt annat sätt.

Vi hade tankar på andra fall, till exempel mordet på Marcus Norén 2002, John Hron 1995, Sabina i Arvika 2003, 8-årig pojke i Linköping 2004, Kevin i Arvika 1998, Bettina Hultén 1991 och Mikael Bergman 1981.

Visst finns det skillnader som gör det svårt att helt jämföra de fall som vi har valt. Till exempel har man i vissa fall hittat kroppen, och i vissa fall inte. I ett fall behövde man inte ens söka efter kroppen. De skiljer sig också åt när det gäller hur långt utredningarna har gått – om någon misstänkt kunnat gripas under den undersökta tidsperioden. Vi är medvetna om problemet, och tar upp detta i vår analys. Det hade dock varit svårt, om inte omöjligt, att hitta fall som är helt lika varandra och på så sätt helt jämförbara. Det skiljer sig också åt i hur utåttriktade de anhöriga är, men detta ser vi snarare som en fördel. Vi kan på så sätt ta med aspekten om hur mycket det påverkar rapporteringen att den anhörige är villig att uttala sig eller inte.

De närmast anhöriga har i alla fall varit den närmaste familjen. I undersökningen har vi därför begränsat begreppet anhöriga till föräldrar och syskon, där vi även räknar in styvföräldrar, halvsyskon och styvsyskon. Eftersom offren är barn känns en sådan definition relevant. Hade vi undersökt rapporteringen kring mord på ungdomar eller vuxna skulle vänner och partners även kunna räknas till närmast anhöriga.

Vi har tittat på artiklar i Dagens Nyheter, Aftonbladet och lokaltidningen på orten (Sundsvalls Tidning, Skånska Dagbladet, Barometern och Södra Dalarnes Tidning), under tre veckor direkt efter

det aktuella försvinnandet/mordet. Vi har räknat alla artiklar som berör fallet, och analyserat de artiklar där nära anhöriga till offret nämns och/eller uttalar sig. Med nämns menar vi både då de nämns som "familjen", "mamman" och liknande, och när de namnges.

Anledningen till att vi valt pressen är att materialet är lättillgängligt på ett annat sätt än tv- och radionyheter. Det är också framförallt kvällstidningarna som traditionellt står för den sentimentala journalistiken med fokus på individer, vilket gör dem aktuella när det gäller framställningen av anhöriga. Att vi valt just dessa tidningar beror på att vi ville få med en tidning ur varje genre; kvällspress, morgonpress och landsortspress. Både Dagens Nyheter och Aftonbladet är rikstäckande. Med lokaltidningen på orten där händelsen inträffade får vi dessutom med den lokala rapporteringen som en jämförelsepunkt. Eftersom den lokala tidningen på ett sätt har fler krav på sig från läsarna på orten, tyckte vi det var av stor relevans att få med dem. Av rikstidningarna valde vi Dagens Nyheter för att det är den största och Aftonbladet för att den inte har samma ägare och det därmed känns som en bättre spridning på undersökningsmaterialet.

Ett alternativ hade varit att göra en kvantitativ analys och därmed kunna utöka vårt material, både vad gäller medier och tidsperiod. Men då hade de frågor med mer kvalitativ karaktär fallit bort, såsom hur de anhöriga framställs, och hur nära den privata sfären vi kommer. Eftersom vi såg de frågorna som en viktig del i undersökningen valde vi att göra som vi gjort.

Vi har gått igenom ett fall i taget, och jobbat parallellt med olika tidningar, med början i fallet Johan 1980. Vi har i alla fall använt oss av mikrofilm på Kurs- och tidningsbiblioteket i Göteborg. Våra kvalitativa frågor till texterna finns som en separat bilaga.

Ett problem i en sådan här analys är att vi är tre individer som kan ha tolkat artiklarna på lite olika sätt, när det kommer till de mer kvalitativa frågorna. De frågor där det möjligtvis kan ha skiljt sig i tolkningen är framförallt hur nära den privata sfären man kommer i artikeln. Vi har försökt att diskutera när vi varit osäkra på något för att undvika sådana skillnader.

Något som kan påverka vad man definierar som privat är också tidningarna och fallen. Om man sitter och analyserar en viss tidning, blir man troligtvis påverkad av hur den framställer nyheterna. Går man till exempel direkt från Aftonbladet till Dagens Nyheter, är man van vid mycket känsloladdade beskrivningar och ord. Detta skulle kunna göra att man har svårare att upptäcka sådana saker i nästa tidning, eftersom det inte är lika tydligt.

För att få en bild av resonemangen på redaktionen ville vi intervjua chefredaktörer/ansvarige utgivare på tidningarna. Innan intervjuerna utfördes såg vi till att ha stora delar av analysen klar, så att vi skulle kunna presentera det för intervjupersonerna. Efter att ha diskuterat kom vi fram till att det mest relevanta var att intervjua dem som är aktuella i och med fallet Engla, alltså chefredaktör/ansvarig utgivare på Dagens Nyheter, Aftonbladet och Dalarnas Tidningar (där Södra Dalarnes Tidning ingår). Mycket av våra resultat handlar om ett uppsving i fokus på anhöriga i detta fall. De resonemang vi letade efter var om man ser en förändring, och hur man i så fall möter dem.

Vår första intervju gjordes med Eva Wirén, som är redaktionschef på Dalarnas Tidningar. Att vi pratade med henne och inte chefredaktör och ansvarige utgivare är för att det är hon som varit insatt i fallet Engla och haft de etiska diskussionerna här.

Efter mycket om och men fick vi även tag i Jan Helin, chefredaktör på Aftonbladet. Vi hade även velat ha en intervju med Thorbjörn Larsson, chefredaktör på Dagens Nyheter. Efter mycket ringande och prat med hans sekreterare fick vi veta att han inte hade tid eftersom han skulle åka iväg i två veckor. Istället blev vi lovade en intervju med Johan Brandt. Han är chef för DN:s mobiltjänst, men hoppar ibland som tillförordnad ansvarig utgivare. Han har också fungerat som rådgivare i publiceringsärenden på tidningen, och har stor insikt i frågorna.

I alla dessa fall gjorde vi telefonintervjuer från radiostudion, så att vi kunde spela in dem. Vi skrev sedan ut intervjuerna från ljudfilerna. Det kändes viktigt att i dessa fall där det handlar om vårt resultat verkligen göra korrekta citeringar av de intervjuade.

Intervjuer gjordes också med en kriminalreporter på Dalarnas Tidningar, Linda Solum. Vi tyckte det var viktigt att få någon journalists perspektiv på frågorna – eftersom det är de som står i direktkontakt med de anhöriga. Vi hade även kontakt med en journalist på Aftonbladet, som först bokades in för en intervju men som sedan inte ville ställa upp. Eftersom journalisten inte har det slutgiltiga ansvaret för publiceringen, ansåg vi ändå att vi klarade oss med en reporter tankar, även om det hade varit **7**

intressant med flera.

Vi intervjuade även några forskare. Ester Pollack är medieforskare på JMK i Stockholm. Vi kände tidigt att vi ville ha en intervju med henne, eftersom hon är en av få som skrivit om offerjournalistik på svenska. Hon har även varit med och diskuterat de här frågorna ibland annat Kvällsöppet med Ekdal i TV 4 och Studio Ett på Sveriges Radio P1.

Vi gjorde en intervju med Simon Lindgren, som är forskare i sociologi och forskar om mediebilder av brottsoffer. Vi hittade honom eftersom han skulle vara med på en konferens om brottsoffer i mediasamhället, arrangerad av Brottsoffermyndigheten.

Mikael Ringlander är före detta pressfotograf, och numera präst. Vi fick tips om honom av vår gästprofessor Martin Jönsson. Han har varit i kontakt med anhöriga i sin roll som präst, men vet också hur det fungerar att möta dem utifrån sin tidigare roll som fotograf. Därför ville vi prata med honom om hans syn på hur anhöriga bör bemötas.

Vi har även pratat med PO Yrsa Stenius. Eftersom hon är ny i sin position och inte kunde svara på något angående anmälningar från anhöriga och hur det sett ut bakåt i tiden, har vi dock inte tagit med henne i arbetet.

Dessa intervjuer har mer gjorts som klassiska journalistiska intervjuer: vissa gånger spelats in, och vissa gånger har vi antecknat för hand under tiden vi har pratat.

Efter att allt material samlats in, har vi lagt upp artiklarna. Vi har flera gånger haft lite problem med hur uppdelningen skulle vara. Gränslandet mellan vetenskaplig uppsats och journalistisk text har varit svårt, vilket har gjort att vi har fått skriva om stora delar av artiklarna flera gånger.

Arbetsfördelning

Vi känner att vi har kunnat dela upp arbetet mellan oss på ett ganska jämt och bra sätt.

Elin var bortrest i en dryg vecka i början av arbetet, då Anni och Åsa gick igenom och analyserade större delen av tidningarna på biblioteket. Men Elin har sedan tagit på sig en större del av arbetet att läsa in sig på teorin och sammanföra de analyserade artiklarna. Hon har också skrivit artiklarna med resultaten från undersökningen, som var de svåraste att få ihop. I övrigt har fördelningen varit jämn. Anni var bortrest ett par dagar i slutet av arbetet, men har också lagt ner mer tid på intervjuer.

Genom hela arbetet har vi samarbetat med det mesta, diskuterat intervjufrågor, upplägg, och artikelinnehåll, både i stort och smått. Detta har antagligen inneburit att det tagit längre tid, men förhoppningsvis också bidragit till ett bättre resultat.

Teori och litteratur

Vi har tittat i och läst en hel del böcker och avhandlingar under arbetets gång. Det som har varit relevant är framförallt forskning kring mediebilderna av brott, som Ester Pollack skrivit om i sin avhandling "En studie i Medier och Brotts". Här kommer det fram hur den historiska utvecklingen sett ut – från fokus på gärningsmannen till ett allt större fokus på offret. Hon har även skrivit ett kapitel i en nyutgiven bok "Handbok i rättspsykologi" som varit till vår hjälp. En annan forskare som varit till vår hjälp i forskningen kring offer i brottsjournalistiken är Steven M. Chermaks och hans bok "Victims in the news". Den handlar mycket om vilka brott som prioriteras i rapporteringen, hur det går till på redaktionerna, och vilket inflytande offer har.

I övrigt har vi tagit hjälp av forskning kring krisjournalistik, framförallt av Lisbeth Englunds avhandling och Jörgen Lundälvs bok "Det talande offret".

När det kommer till etiken har vi använt oss av de pressetiska reglerna, och böcker som diskuterar etiska problem i journalistiken.

Något som också varit användbart är forskning kring nyhetsvärdering. Steven M. Chermak kommer flera gånger in på detta i samband med offerjournalistiken. Vi har även använt oss av Håkan

Hvitfelts resonemang i Hadenius & Weibulls bok "Massmedier" när det gäller nyhetsvärderingskriterier.

Många böcker har vi läst för att skaffa oss bakgrundskunskap, men teorierna har inte använts i vårt arbete. Dessa böcker står ändå med i referenslistan.

Referenslista

Litteratur

- Chermak, Steven M., *Victims in the News – Crime and the American News Media*, 1995, Westview Press, Boulder, San Francisco, Oxford
- Christianson, Sven-Åke, *Traumatiska minnen*, 1996, Natur och kultur
- Dahlgren, Peter, *Pressens bild av brottsligheten*, 1987, Brottsförebyggande rådet, Stockholm
- Danowsky, Peter, "En advokats reflektioner" i Petersson, Olof (red), *Medieetik under debatt*, 2006, SNS Förlag, Stockholm
- Englund, Liselotte, *Katastrofens öga. En studie av journalisters arbete på olycksplats*, 2008, Avhandling vid JMG, Göteborgs universitet
- Englund, Liselotte, *Katastrofjournalistikens dilemman – En forskningsöversikt med etiska och psykologiska perspektiv*, 1999, Arbetsrapport JMG, Göteborgs universitet, Göteborg
- Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik och Wängnerud, *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*, 2007, Norstedts juridik, Stockholm
- Falkheimer, Jesper och Leijonhufvud, Sigfrid, *Pressetiken – i vems tjänst?*, 2002, Stiftelsen Institutet för Mediestudier, Stockholm
- Hadenius, Stig och Weibull, Lennart, *Massmedier – En bok om press, radio och TV*, 2005, Albert Bonniers Förlag, Falun
- Lundin, Tom, *Traumatisk stress och personlig förlust*, 1992, Almqvist och Wiksell
- Lundälv, Jörgen, *Det talande offret – Journalistik vid olyckor och katastrofer*, 1999, Meyers, Stockholm
- Norén, Lennart, *Styckmordet i Halmstad – Om min son Marcus*, 2005, Bonnier Fakta, Falun
- Petersson, Olof (red), *Medieetik under debatt*, 2006, SNS Förlag, Stockholm
- Pollack, Ester med Kleberg, Madeleine "Media stories: murder, motives and moralities".
- Pollack, Ester, *En studie i Medier och Brott*, 2001, Avhandling vid JMK, Stockholms universitet, Stockholm
- Pollack, Ester, "Medier och brott" i Granhagen och Christianson (red), *Handbok i rättspsykologi*, 2008, Liber
- Pentti Raittila, *Mediernas Estonia – Myndigheter och massmedier som informatörer i Finland*, 1996, Styrelsen för psykologiskt försvar, Stockholm
- Wennstam, Katarina, "Journalistens fördomar" i Petersson, Olof (red), *Medieetik under debatt*, 2006, SNS Förlag, Stockholm

Studentuppsatser vid JMG:

- "Journalistik är mer än brinnande bildäck" av Jesper Andersson, Roger Johansson och Eigil Söderin JMG vt-2007.
- "Finns det några bonusbarn hemma? – en kvalitativ analys av dagspressens skildring av familjen" av Jennie Persson, My Rohwedder, Hanna Åkesson JMG ht-2007-
- "Mediebrottligheten – reflektioner kring kriminaljournalistik och kriminalpolitik" av Susanne Karlsson

Elektroniska källor

De pressetiska reglerna, Pressens opinionsnämnd
<http://www.po.se/Article.jsp?article=1011&avd=verksamhet> Datum: 081115

Fakta PO/PON
<http://www.po.se/verksamhet.jsp?avd=verksamhet> Datum: 081115

Artiklar

Johan-fallet

Aftonbladet, Dagens Nyheter och Sundsvalls Tidning under tidsperioden:
1980-11-07 till och med 1980-11-28

Helén-fallet

Aftonbladet, Dagens Nyheter och Skånska Dagbladet under tidsperioden:
1989-03-20 till och med 1989-04-10

Karolina-fallet

Aftonbladet, Dagens Nyheter och Barometern under tidsperioden:
2000-05-28 till och med 2000-06-17

Engla-fallet

Aftonbladet, Dagens Nyheter och Södra Dalarnes Tidning under tidsperioden:
2008-04-06 till och med 2008-04-26

Andra artiklar:

Om Heléns anhöriga som uttalar sig i efterhand:

Göteborgsposten den 21 november 2004

Svenska Dagbladet den 27 april 2008

Intervjupersoner

Jan Helin – Chefredaktör Aftonbladet

Johan Brant – Inhoppande tillförordnad ansvarig utgivare, Dagens Nyheter

Ewa Wirén – Redaktionschef, Dalarnas Tidningar

Linda Solum – Kriminalreporter, Dalarnas Tidningar

Ester Pollack - Medieforskare JMK, Stockholms universitet

Simon Lindgren - Sociologiforskare, Umeå universitet

Mikael Ringlander - Präst, Göteborgs stift och före detta pressfotograf,

Bilaga 1: Analysschema

Kvalitativ innehållsanalys av rapportering om anhöriga

Fall: Tidning: Datum: Artikel:

1.   Vem/vilka är den/de anhöriga? Namnges de?
2.   Får den/de anhöriga uttala sig själv eller är de endast omnämnda?
3.   Är de anhöriga huvudpersoner eller bipersoner i texten?
4.   Vad uttalar de sig om eller blir omnämnda i samband med?
(Ex. fakta om mordet, känslor, sin egen roll, offret...)
5.   Vid citat, är det direktcitat eller vilken är källan?
6.   Hur nära den privata sfären rör sig rapporteringen?
- Är det journalisten eller de anhöriga som tar oss in i privata sfären?
- Gäller det den fysiska sfären eller känslomässiga?
  - Formell rapportering (Ex. boende- och familjesituation i allmänhet)
  - Närmare, känsligare rapportering (Ex. känslor, hemma-hos)
  - Känslig rapportering med detaljer (Mer beskrivande)
  - Extremt känslig rapportering med mycket detaljer (Citat krävs)
7.   Hur framställs de anhöriga? (Passiva, aktiva, starka, svaga etc, men som öppen fråga.)
8.   Används privat material? (Ex. brev, foton...)
9.   Används "privat" offentligt material från Internet? (Ex. bloggar, bilder...)
10.   Framgår det hur de anhöriga förhåller sig till och ser på medias agerande?
(Uttalar de sig negativt eller positivt om media, använder de media för att nå ut...)
11.   Om det finns bilder, är de anhöriga med? Hur framställs de?
12.   Byline, vem har skrivit artikeln?

I den totala rapporteringen efter mordet:

1. Antal artiklar
2. Stor artikel (från helsida och uppåt)
3. Mellanstor artikel (från halvsida)
4. Liten artikel (mindre än en halvsida)
5. Annan anhörig än familj (Till familj räknas föräldrar, syskon samt plastversioner av dessa.)

Bilaga 2: Huvudresultat i tabell

	Kvällstidning	Morgontidning	Lokaltidning	Alla
FALLET JOHAN 1980	Johan AB:	Johan DN:	Johan ST:	Johan totalt:
Totalt antal artiklar:	9	8	31	48
Anhöriga nämns:	5	2	6	13
Anhöriga uttalar sig:	3	0	1	4
Anhöriga är huvudperson:	3	0	1	4
Formell rapportering:	2	2	3	7
Privat/känslomässig rapportering:	3	0	3	6
FALLET HELÉN 1989	Helén AB:	Helén DN:	Helén SkD:	Helén totalt:
Totalt antal artiklar:	35	15	39	89
Anhöriga nämns:	9	3	11	23
Anhöriga uttalar sig:	2	0	1	3
Anhöriga är huvudperson:	0	0	0	0
Formell rapportering:	4	15	5	9
Privat/känslomässig rapportering:	5	0	6	14
FALLET KAROLINA 2000	Karolina AB:	Karolina DN:	Karolina BA:	Karolina totalt:
Totalt antal artiklar:	23	11	35	69
Anhöriga nämns:	2	1	3	6
Anhöriga uttalar sig:	1	0	1	2
Anhöriga är huvudperson:	1	0	0	1
Formell rapportering:	1	0	2	3
Privat/känslomässig rapportering:	1	1	1	3
FALLET ENGLA 2008	Engla AB:	Engla DN:	Engla BT:	Engla totalt:
Totalt antal artiklar:	84	39	84	207
Anhöriga nämns:	37	13	21	71
Anhöriga uttalar sig:	10	4	4	18
Anhöriga är huvudperson:	16	3	7	26
Formell rapportering:	12	7	7	29
Privat/känslomässig rapportering:	26	6	14	43